

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

ADİYAMAN BAROSU

ÇAĞDAŞ ve SİVİL ANAYASA

PANEL

**3 EKİM 2003
ADİYAMAN**

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ ADIYAMAN BAROSU

ÇAĞDAŞ ve SİVİL ANAYASA

PANEL

ADIYAMAN
3.10.2003

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 56

Çağdaş ve Sivil Anayasa

Panel

ISBN:975-6689-32-3

© Türkiye Barolar Birliği

Birinci Baskı: Ankara 2004

Sayfa Tasarımı ve Ofset Hazırlık
Düş Atelyesi (0312.215 70 37)

Baskı
Şen Matbaa
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

Türkiye Barolar Birliği
Karanfil Sokađı 5/62
06650 Kızılay - ANKARA
Tel: (312) 425 30 11 Faks: 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-posta: admin@barobirlik.org.tr
yayin@barobirlik.org.tr

ÇAĞDAŞ ve SİVİL ANAYASA

PANEL

ADİYAMAN
3.10.2003

İÇİNDEKİLER

Güler Cengiz ÇETİNKAYA.....	1
Yusuf YETİŞ.....	2
Prof. Dr. İbrahim Ö. KABOĞLU.....	5
Yusuf YETİŞ.....	14
Cemil ÇİÇEK.....	14
Özdemir ÖZOK.....	24
İbrahim Ö. KABOĞLU.....	34
Özdemir ÖZOK.....	41
Cemil ÇİÇEK.....	47

Güler Cengiz ÇETİNKAYA: Panelimize hoş geldiniz.

GÜLER CENGİZ
ÇETİNKAYA

Öncelikle yoğun mesailerine rağmen bizi kırmayarak panelimize katılan Adalet Bakanı ve fahri hemşehrimiz sayın Cemil Çiçek'e, Türkiye Barolar Birliği Başkanı sayın Özdemir Özok'a, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. İbrahim Özden Kaboğlu'na; aramızda bulunan milletvekillerimize, hemşehrimiz Yargıtay 4. Hukuk Dairesi Başkanı sayın Bilal Kartal'a, Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı Av. Zeki Ekmen'e ve Sayman üyesi Av. Erkin Kaya'ya "*Hoş geldiniz*" diyor ve teşekkür ediyoruz.

Yine aramızda bulunan sayın Adıyaman Valisi, Garnizon Komutanı, Belediye Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı, Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı, değerli hâkim ve savcılarımıza, panelimize katkılarını esirgemeyen ve bu gece bizlerle beraber olan Diyarbakır Barosu Başkanı Sezgin Tanrıkulu'na, Şanlıurfa Barosu Başkanı Ferda Güllüoğlu'na, Malatya Barosu Başkanı Mehmet Görgeç'e, Kahramanmaraş Barosu Başkanı Kemal Yavuz'a, Batman Barosu Başkanı Zekeriya Aydın'a; gelmekle panelimizi zenginleştiren Kırşehir Barosu Başkanı Kazım Özdemir'e, Hatay Barosu Yönetim Kurulu üyeleri Niyazi Aslan ve Hikmet Sağlar'a, basın mensuplarına, siz değerli konuklarımıza ve ekranları başında bizi izleyen tüm Adıyamanlılara, Adıyaman Barosu adına "*hoş geldiniz*" diyor ve teşekkür ediyoruz.

Açılış konuşmasını yapmak üzere Adıyaman Barosu Başkanı sayın Yusuf Yetiş'i mikrofona davet ediyoruz.

YUSUF YETİŞ

Yusuf YETİŞ (Adıyaman Barosu Başkanı): Muhterem konuklar; hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum, “Panelimize hoş geldiniz” diyorum.

Bu panel, Adıyaman Barosu’nun ev sahipliğinde, Batman, Diyarbakır, Malatya, Maraş, Şanlıurfa barolarının çok değerli katkılarıyla düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu baroların tüm yönetici ve mensuplarına; çok yoğun işlerine rağmen bizi kırmayarak davetimize icabet eden ve panelimize konuşmacı olma lütfunda bulunan, kilometrelerce yol kat ederek ilimize gelen Adalet Bakanı sayın Cemil Çiçek’e, Türkiye Barolar Birliği Başkanı sayın Av. Özdemir Özok’a ve Anayasa hukukçusu sayın Prof. İbrahim Kaboğlu hocamıza; Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı olan ve barolarımızın her sorunuyla yakından ilgilenen, bu panelimizin düzenlenmesinde de çok yardımcı olan sayın Av. Zeki Ekmen’e; Mersin Milletvekili, kıymetli hemşehrimiz sayın Av. Dengil Fırat’a; Adıyaman milletvekilleri sayın Av. Hüsrev Kutlu, Mehmet Özyol, Mahmut Göksu, Faruk Ünsal ve Şevket Gürsoy’a; kendisi de hukukçu olan yargı mensuplarından hiçbir desteğini esirgemeyen, bu paneli düzenlemede ve konuklarımızı ağırlamada çok yardımcı olan sayın Adıyaman Valisi Halil İbrahim Tatöz’e; Baro’muzun her faaliyetinde belediyenin tüm imkânlarını seferber eden, olmazsa olmaz desteklerini sağlayan Adıyaman Belediye Başkanı sayın Abdülkadir Kırmızı ile emeği geçen tüm belediye personeline, Başsavcı Mehmet Yurtsever ile tüm yargı mensuplarına, güvenlik güçlerimize, Mercan Televizyonu’nun yönetici ve çalışanları ile tüm basın mensuplarına; diğer barolardan bizzat panelimize gelerek destek veren, telgraf çeken, faks gönderen, telefon ederek destek verenlere ve bu panelimizi düzenlemede en küçük bir emeği geçen, fakat isimlerini belirtmediğim her kişi ve kuruluşa da teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Panelimizin konusu, “*Çağdaş, Sivil Bir Anayasanın Gerekliliği*” dir. Neden çağdaş sivil bir Anayasa? Çünkü Türkiye, 2000’li yıllarda hukuk, felsefe, ahlak, devlet, siyaset, dış dünya, eğitim, ekonomi ve benzeri politikalarına varıncaya kadar yenilenmek durumundadır. Bu amaçla da kamu yönetiminde, yargıda, si-

yasal partilerde, sosyal güvencilikte, yüksek eğitimde reformlar yapmak, insan hakları konusunda toplumsal bir seferberlik ilan etmek, bütün halkın demokratik denetim mekanizması haline getirmek, kısaca Avrupa Birliği ekseninde yeniden şekillenmek, adalete ve barışa dayalı açık, şeffaf, katılımcı bir düzen kurmak zorundadır. Böyle bir düzen, ülkemiz insanlarının Leyla'sıdır.

Mevlana der ki, *"Mecnun bir gün devesine binmiş, Leyla'nın köyüne gidiyor."* Yolda giderken Yahya Kemal'in *"Şebi Yelda'da uzar fecre kadar kısıt aşk. Ta ki Mecnun bitirir nutkunu, Leyla söyler"* beytinde işaret ettiği gibi Leyla ile buluşacağı, uzun gecelerde sabaha kadar birbirlerine duydukları aşkı konuşacakları aşkı hayal eder, kendinden geçer, deveyi unuttur, yularını bırakır. Mecnun, Leyla'yı hayal ederken, deve de geride bıraktığı yavrusunu düşünmektedir. Yuların gevşediğini, Mecnun'un kendisini kontrol etmediğini anlayan deve, yavrularına duyduğu özlem ile gerisin geriye döner. Mecnun kendisine geldiğinde, uyandığında, Leyla'nın köyüne gitmediğini, gerisin geri kendi köyüne döndüğünü fark eder. Aynen böyle, ülkemiz insanları da Leyla'sı bildikleri düzene varmak için birçok kez teşebbüste bulunmuş, ancak özlenen düzene varmak mümkün olmamıştır.

Toplum olarak yeni bir yolculuğa çıkma çalışmaları içerisinde bulunmaktayız. Bizim de katıldığımız bir görüşe göre, hedefe varmanın önünde iki tane engel bulunmaktadır. Bu engellerden biri, en küçük bir yenilik teklifine dahi şüpheyle bakan, yapılacak yeniliklerin vatanı böleceği, mürtecileri işbaşına getireceği sloganıyla, etkili ve yetkili çevreleri de arkalarına alarak koyu bir muhafazakârlığı dillendirenler. Bunlara göre, önemli olan yenilik değil, güvenliktir. İkinci engel ise, lafzından ruhuna kadar birçok maddesi problemlili olan 1982 Anayasası'dır. Bu Anayasa, reforma, yeniliğe karşıdır. Bu Anayasa yürürlükte olunca, toplum olarak özlemimizi duyduğumuz, insan haklarına dayalı, demokratik bir hukuk devletini oluşturmak çok zordur. Nitekim Adalet, İçişleri ve Dışişleri bakanlarından oluşan Reform İzleme Grubu'nca da demokratikleşmenin ve

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

YUSUF YETİŞ uyum yasalarının uygulanmasının önündeki en büyük engelin 1982 Anayasası olduğu belirtilmiştir. Öyleyse özlenen düzeni oluşturmak için reform yapmak isteyenler, önce Anayasa'yı ele almalıdır.

“Önce Anayasa” diyenlerin bir kısmı, antidemokratik maddelerin Anayasa’dan çıkarılmasını, bir kısmı da Anayasa’nun tümünden değiştirilmesini istemektedir. Biz, Baro olarak 1982 Anayasası’nun tümünden yürürlükten kaldırılmasını, yeniden çağdaş, sivil bir anayasanın yapılmasını talep etmekteyiz. Bu amaçla da bu paneli düzenledik. Panelist olarak da yukarıda da belirttiğim üzere sayın Bakan’ımız Cemil Çiçek’i, Türkiye Barolar Birliği Başkanı sayın Özdemir Özok ile değerli hocamız İbrahim Kaboğlu’nu devam etmiş bulunmaktayız.

Yunus Emre der ki;

*“Yunus, bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sıygaya çeken bir Molla Kasım çıkar.”*

Bu düzenin de birçok Molla Kasım’ları var. Dedik ki, öyle üç tane panelist seçelim ki, rejimin Molla Kasım’larını sıygaya çekmelerinden en ufak bir endişe duymayacak, bildiklerini tüm çıplaklığıyla halkımıza anlatabilecek olsunlar. Biz seçimimizde çok isabetli davrandığımıza inanıyoruz.

Bu düşüncelerle panelistlerimizi kürsüye davet ediyor, hepinize tekrar sevgiler ve saygılar sunuyorum.

Efendim, panelimizin konusu, demin de arz ettiğim üzere “Çağdaş, Sivil Bir Anayasanın Gerekliliği” sayın hocamız İbrahim Kaboğlu Bey, bu çerçevedeki düşüncelerini ifade edecekler. Bu Anayasa’muz gerçekten demokratikleşmeye engel bir durum teşkil ediyor mu, Anayasa’nın değiştirilmesi gerekir mi; parça parça mı değiştirmek lazım, tümünden mi değiştirmek lazım? Değiştirmek icap ettiğinde nasıl bir Anayasa taslağı düşünüyorlar? Sayın hocamız, bu husustaki görüşlerini yarım saat içerisinde bize ifade edecekler.

Buyurun sayın Hocam.

Prof. Dr. İbrahim Ö. KABOĞLU (Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı):
Teşekkür ederim sayın Başkan.

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

Sayın Bakan, değerli Başkan, değerli konuklar, sevgili Adıyamanlılar, sevgili Güneydoğulular, sayın milletvekilleri; -ben bir akademisyen olarak protokol sıralamasını fazla beceremiyorum, o nedenle başışlayın; çünkü ben misafirim, misafir her zaman hoş görülür hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Öncelikle Adıyaman Barosu'nu, böyle bir toplantı fikrini ortaya attığı için, bizi bu masanın etrafında topladığı için kutluyorum. Şimdi acaba Türkiye'de sivil bir anayasa gerekli mi, gerekliyse nasıl bir anayasa gerekli ve nitelikleri belirlenen anayasa hangi yöntemle hazırlanıp yürürlüğe konulabilir? Sayın Başkan'ın biraz önce açış konuşmasında belirttiği gibi; bu toplantının sorunsalı bu.

Şöyle baktığımız zaman, yazılı anayasa geleneği olarak yaklaşık 200-220 yıl geriye gidebiliyoruz. Bizde ise, 100 yıllık gecikmeyle, 126-127 yıl geriye gidebiliyoruz. Bu çerçevede dünyada ve Türkiye'de gözlenen şudur: Bazı ülkeler, anayasalarını yaptıktan sonra, onda zaman içerisinde değişiklikler yaparak, onu elden geldiğince çok uzun kılma çabasını göstermektedir. Bunlara, ABD, İsviçre veya Norveç gibi çok istikrarlı ülkeler örnek gösterilebilir. Mesela ABD, Anayasası'nda yirmi iki kez değişiklik yapmıştır. İsviçre, 1874 yılında yürürlüğe koyduğu Anayasa'yı 2000 yılında yenilemiştir. Buna karşılık, bizim de dahil olduğumuz kıta Avrupa'sı anayasacılık geleneğinde, anayasal yenilenmeler, yani anayasayı yenileme geleneği daha baskın -mesela Fransa, Almanya gibi ülkelerde- olmaktadır. Bu bakımdan, örneğin Fransa, 1791 yılından bu yana 12 anayasa hazırlamıştır, sayısız anayasa değişikliği yapmıştır. Biz ise 1876'dan buyana 5 anayasa hazırladık, birçok değişiklik yaptık, 1982'de ise, 7 kez değişiklik yaptık. Belki 1982'yi yürürlükte tutacak olursak, önümüzdeki yıllarda bir 17 değişiklik daha yapmak gerekir.

Şu halde, demek ki ön saptama olarak anayasa; toplumun,

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

ülkenin ve devletin bir bakıma birlikteliğini, güçler dengesini, toplum-devlet ilişkisini birey hak ve özgürlükleri temelinde dengeleyen, devlet kurumları arasında erkler ayrılığı yoluyla dengeyi kuran bir temel metindir. Devlet yetkileri, birey hak ve özgürlükleri, günümüzde bir de buna coğrafya, ülke veya çevre faktörü de eklenmiş bulunuyor. Bu metin, her ne kadar bir devletten diğerine değişiklik gösteriyor olsa da metnin hazırlama biçimi, hazırlandığı ortamda mevcut güçlerin bu metni algılama biçimi, metnin hazırlanmasına katılım, müzakere, fikri yoğunluk, toplumsal mutabakat gibi özellikler, metnin ömrünü uzatır. Buna karşılık -içerik çok doyurucu da olsa- metnin hazırlanması sırasında tanık olunan birtakım zaafılar, metnin ömrünü kısaltır. Zaten, toplum sözleşmesi denilmesinin nederi de odur. Toplum sözleşmesi adı, biraz da devletin kuruluş tarzına ilişkin olarak ortaya atılan, John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve Thomas Hobbes tarafından ortaya atılan "*toplum sözleşmesi kuramı*"ndan gelmektedir. Yani, belirli bir coğrafya parçası üzerinde yaşayan insanların devleti kurmak için mutabakat sağlamış olmaları...

Bu belirleme şu bakımdan önemlidir: Temel insandır; yani devleti kuran insandır, devlet gökyüzünden inmiş değildir. Bir siyasal örgütlenmeye gereksinim olduğu için düzeni, güvenliği ve özgürlüğü sağlama emeliyle bir siyasal örgüt olarak devlet kurulmuştur. Daha sonra, bu toplum sözleşmesi kavramı, bir kez devleti kurduktan sonra anayasaya verilen ad olmuştur. Bu bakımdan, genel çerçeveye baktığımız zaman, gerek Avrupa ülkelerinde, gerekse diğer ülkelerde günümüzde de yoğun bir anayasal hareketliliğe tanık olmaktayız. Bu ülkelerin mutlaka yeni kurulan devletler ya da rejimini yeni değiştiren ülkeler olması şart değildir. Bu anayasal hareketler, Fransa, Almanya, Avusturya gibi çok eski anayasal geleneği olan devletlerde vardır. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, sürekli artan ve çeşitlenen toplumsal ihtiyaçlar, toplumsal dinamiklerdir. İkincisi ise, artık hiçbir devletin ve özellikle bizim yer aldığımız mekânda bulunan devletleri, Avrupa devletlerinin kesinlikle kendi ulusal dinamikleri ile sınırlı olarak anayasal gelişmelerle yetinememeleridir. Mesela, bir Avrupa Birliği faktörü, bir İnsan

Hakları Avrupa Sözleşmesi olgusu. Bütün bunlar nedeniyle hep anayasalarını sürekli olarak revize ediyorlar, yani gözden geçiriyorlar; bizim 1982 Anayasası için yaptığımız gibi.

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

Peki, acaba bizde durum nedir? Bizde şöyle baktığımız zaman, yazılı anayasa geleneği, 1839'larda Tanzimat'la ön adım atılmış olsa da esasen 1876'da başlar ve bunu 1909, 1921, 1924, 1961, 1982 Anayasaları izler.

Bu gelişim sürecinde şöyle bir çizgi görmekteyiz: Hep o temel norm ya da toplumsal sözleşme, toplumsal mutabakat metni olma özelliği gereği, gelişme devlet iktidarının sınırlanması, giderek organlarının yetkilerinin belirginleştirilmesi ve o derecede hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması yönünde olmuştur. Önceleri "*Kanuni Esasi*" denilmiş, "*Esas Teşkilat Kanunu*" denilmiş, ama bir tür anayasalı devletten hukuk devletine doğru bir ilerleme var ve bu konuda 1961 Anayasası, en ileri noktayı temsil ediyor. Fakat 1982 Anayasası, kendi döneminin anayasal gelişmelerinin izlediği seyrin tersine, bu döneme, örnek olarak Yunanistan Anayasası, Portekiz ve İspanya Anayasaları gösterilebilir- bizim Anayasa'muz, hem genel anayasal gelişmeler çizgisinden sapma göstermiş, hem de kendi anayasal gelişme geleneklerinin tersine döndürülmesi anlamına gelecek bir devlet-toplum ilişkisi ya da birey tasarımı, devlet erkleri tasarımı öngörmüştür. Bunun nedeni de belli ölçüler de anlaşılır bir nedendir: 1980 yılında Türkiye'nin içinde bulunduğu ortam ve koşullar; kriz dönemi, bunalım dönemi, kaos dönemi...

Ancak, burada şu saptamayı yapmak lazımdır: Olağanüstü dönemde yapılan Anayasa'nın özellikleri anlaşılabilir. Bununla birlikte, şöyle bir zihniyet de bu metne sinmiş bulunuyor: Sanki Türkiye, hep 12 Eylül 1980 dönemini yaşayacakmış anlayışı çerçevesinde kurumlar kurulmuş, düzenlemeler yapılmıştır. Bundan dolayı, 1982 Anayasası'nda mevcut olan devlet-toplum ya da devlet-birey ilişkisi, gerekli dengelere oturtulamamış ve bir tür devletçi, bazen otoriteci, devlet içerisinde de özellikle belli organlara öncelik tanıyan bir anayasa özelliğini almıştır. Bunu fazla anlatmaya gerek yok; bunun böyle

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

olduğunu, 1982 Anayasası'nın gelişen Türkiye'nin ihtiyaçlarına yanıt vermediği, 1987 yılında başlayıp 2002 yılı sonuna kadar gerçekleştirdiğimiz yedi anayasa değişikliğiyle kanıtlanmış bulunuyoruz.

Burada, değişikliklerin bir kısmı, dış dinamiklerin etkisi altında yapılmış olsa da bir kısmı da iç dinamiklerin, yani toplumumuzun üyelerinin beklentisi doğrultusunda yapılmıştır. Ancak, bazen dış etkenler-Avrupa Birliği gibi- öne çıkarılmıştır; dinamikler, iç toplumsal talepler ikinci plana atılmıştır. Fakat, esasen Türkiye'de toplumumuz da insanlarımız da hep Anayasa'nın değişmesi yönünde beklentilerini ortaya koymuşlardır. Bunun örneği olarak, 1991 seçimlerini hatırlayın; hemen hemen bütün siyasal partilerimiz, yeni Anayasa taslağıyla seçim kampanyalarını yürütmüştür. Yine, aynı yıl sivil toplum örgütleri, anayasa çalışmalarına başlamıştır. Bunun en son örneği olarak, Türkiye Barolar Birliği'nin yaklaşık üç yıl kadar önce, bir grup anayasacıyı, kamu hukukçusunu ve avukatı davet ederek hazırladığı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gösterilebilir.

Bunun anlamı nedir? Parlamento bir yandan sürekli Anayasa değişikliğini gerçekleştiriyor. Dikkat edin, 1987'den 2002 yılına kadar, yani hemen hemen sizlerin oyuyla Ankara'ya giden bütün parlamenterler, *"Bu Anayasa Türkiye'nin koşullarına uygun değildir."* diye Anayasa'ya mutlaka dokunmuş, Anayasa'yı değiştirmiştir. Fakat gelin görün ki, şimdi Adıyaman Barosu diyor ki, *"Hayır, bu değişiklikler yeterli değil, Türkiye'nin yeni bir anayasaya ihtiyacı var."* Acaba gerçekten durum böyle mi?

Tabii belirttiğim gibi, 1982 Anayasası'nın özellikle hak ve özgürlükler alanı sürekli değişikliğe uğradı. Bunlardan biri, 1995 yılında yapılan değişiklik ise en radikal, en geniş; diğeri 2001 yılında yapılan değişiklikler. Her ikisi, gerçekten hepsinin toplamından daha fazladır. Çelişkiler bulunsa da, eksiklikler de olsa içerisinde, önemli adımlardır, bunu tespit etmek lazım. Ancak yapılamayan bir şey var: Eğer hak ve özgürlükler siyasal rejimin temeli ise, demokratik rejimin altyapısı ise, altyapı belli ölçülerde kurulmuştur, temel atılmıştır. Fakat üst yapı, yani devletin siyasal mekanizmaları ve idari kurumları reforma tâbi

tutulamamıştır ya da çok azı tutulmuştur. Mesela, sivil-asker ilişkisi, 118. madde, Milli Güvenlik Kurulu'nun statüsü gibi; fakat kural olarak diğerlerine henüz dokunulamamıştır.

Burada şöyle bir ikilem karşısındayız: Birincisi, "Acaba, biz 1982 Anayasası'nın, Cumhuriyet'in temel kurumlarına ilişkin maddelerini değiştirsek, dengeyi sağlayamaz mıyız?" Belli ölçülerde sağlayabiliriz; fakat şunu sağlayamayız diye düşünüyorum: Başta belirttiğim gibi, bu Anayasa, olağanüstü ortam ve koşullarda, sanki Türkiye hep öyle yaşayacakmış gibi hazırlanan bir metindir. Bu bakımdan, ne kadar düzeltme yaparsak da Anayasa'nun temel felsefesini, etik temelini, felsefe temelini sağlam bir yapıya dayandırmamış. Bir örnek: 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde, 1961 Anayasası'nun aksine, "insan haklarına dayalı" değil, "saygılı devlet" dedik. Şimdi, devletimiz insan haklarına saygılı; ama gelin görün ki 2001 yılında 14. maddede yaptığımız değişiklikle, temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasını düzenleyen hükümlerle, "insan haklarına dayanan devlet" kavramı kullanıldı. Demek ki, parlamentomuzda "türev kurucu" iktidar olarak, devletimizin insan haklarına dayalı olması gerektiği fikri yeğ tutuldu.

Peki soruyorum: 2. maddeyi 14. madde ışığında değiştirmeye kalkışsak, insan haklarına saygılı devleti, insan haklarına dayalı devlet şeklinde değişikliğe tabi tutsak, acaba 4. madde buna engel oluşturur mu? Bilindiği gibi, 4. maddeye göre, 2. maddenin değiştirilmesi mümkün değildir. Anayasal düzeyde ben buna yanıt verip, "mümkündür" diyebilirim, ama iş o kadar basit değil. Benim anayasacı olarak yaklaşımım, belli bir anda siyasal güçler dengesinin ortaya çıkış biçimi ve baskın gelen anlayış farklı olabilir. Bu bağlamda başka örnekleri de belirtebilirim; bunun gibi çelişkileri sayabilirim. Anayasa'nun başlangıç kısmı ve diğer birçok maddesi...

1982 Anayasası'nın, elden geldiğince yeni anayasa hazırlanuncaya kadar onarılması, özellikle şimdi yapılacak değişikliklerin devletin siyasal kurumları arasındaki dengenin sağlanmasına yönelik olması, ama mutlaka önümüzdeki yıllarda yeni bir Anayasa'nın hazırlanması gerektiği konusunda, zannediyorum

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

rum bu tür toplantılar, toplumun değişik kesimleri aralarında uzlaşma zemini oluşturmaya etkide bulunabilir. Nitekim, biz de Barolar Birliği'nde meslektaşlarla altı ay tartıştıktan sonra, "Hayır, 1982 Anayasası düzeltilebilir bir metin değil bu nedenle, yeni bir anayasa yapılmalı, hazırlanmalıdır." düşüncesine vardık ve ondan sonra yeni bir anayasa kaleme aldık.

İki sorum var: Nasıl bir yeni anayasa ve hangi yöntemle? "Nasıl bir anayasa?" sorusuna yanıt olarak, Barolar Birliği'nde hazırladığımız anayasa önerisini esas alarak bir iki açıklama ile yetineceğim, ama daha çok yöntem üzerinde duracağım. Barolar Birliği'nde hazırladığımız Anayasa'da şu üç kavramu eksen aldık: Ülke, insan ve devlet kavramları. Ülke; çünkü ülkenin yapısı, değerleri, coğrafya olarak, tabiat olarak, çevre olarak ülkenin niteliği çok önemli; yaşam kaynağı ülkedir. Nihayet insan; çünkü yaşam kaynağı olarak, önce ülke gelir. Sonra devlet; çünkü devlet, belli ülkede yaşayan insan topluluğu tarafından örgütlenen bir siyasal kurumdur. İşte, bu zihniyetle yaklaştığımız zaman, hak ve özgürlükleri de bu doğrultuda formüle etmek mümkün. Mesela, tanınmış olan hak ve özgürlüklerin yanında, yeni gelişmeleri, yeni sorunları gözönüne alarak, insan-çevre, insan-doğa çerçevesinde bir bölüm önerdik, Bundan sonra ..... "Önce ülkemiz, doğasıyla, çevresiyle, ormanıyla iyi korunmalı ki, onun üzerinde yaşayan insanlar, hak ve özgürlüklerini doğa ile uyumlu biçimde kullanabilsinler." Burada, tabii ki şehircilik ilkelerinden, yerleşme özgürlüğünün sınırlarından planlamaya kadar, gelişme hakkına kadar, kültürel malvarlığının önemine kadar birçok öğeyi koyduk. Hak ve özgürlükleri, insan onuru temelinde inşa etmeye çalıştık.

Devlete gelince, devlet kurumlarını elden geldiğince dengeli bir yapıya kavuşturmaya çalıştık. Bu çerçevede, mesela merkezi otoriteyle yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Biliyorsunuz ülkemiz, aşırı merkeziyetçi bir devlet biçimine sahip. Bütün yetkiler Ankara'da ve yönetimi her zaman kolay olmayan bir devlet. Biz, yerel yönetimlere, Avrupa devletlerinde olduğu gibi, bölge yönetimi halkasını da eklerken, önerimize bazı meslektaşlarımız,

"Bölge yönetimiyle acaba ülke bölünmez mi?" diyerek karşı çıktılar. "Hayır, böyle bir yapılanma, ülkenin bölünmesi anlamına gelmez; değil, bölge yönetimiyle ülke bütünlüğünün daha da pekiştirilmesi, güçlendirilmesi de mümkündür." biçiminde görüş üstün geldi ve nitekim şu anda girmeye çalıştığımız Avrupa Birliği Anayasa önerisinde, Bölge Yönetimleri Komitesi, anayasal kurum olarak kurulmuş oluyor. Onun anlamı, her üye devletin, aynı zamanda idari yapısının yerel yönetimler anlamında bölge yönetimine oturtuyor olması olgusudur.

Demek ki, yeni kurumlar karşısında kuşkucu olmamak, birincisi bu. İkincisi, mesela Avrupa'da, Amerika'da çok gelişen ve ülkemizde sıkça tartışılan bağımsız idari birimlere, özerk ve uzman birimlere sıkça yer verdik: "Hükümetler, bankacılık olsun, iletişim alanı olsun, sermaye piyasası olsun, bu alanları denetleyebilecek uzmanlık performansına sahip değiller; onlar, ülkenin yönetimine yönelik genel kararlar almak'a sınırlı kalmalıdır." Bunlara yer verdik, ama şu anda Türkiye'de çok tartışılıyor; çünkü onları çok alelacele kurduk ve onlara fazla yetki tanıyarak bir miktar "derebeylikler" şeklinde örgütledik. Şimdi yapılması gereken, onları dağıtmak yada siyasal iktidarın gölgesine sokmak değil, onları gerçekten uzman ve özerk denetim birimleri statüsüne kavuşturmak, yetkilerini çokca belirlemek ve yine işlem ve eylemleri üzerinde de yargı denetimini ihmal etmemek kaydıyla.

Burada öngörülen, klasik kurumlara girmiyorum, ama yeni bir Anayasa'da şu halde yeni normlar da getirilmeli, yeni kurumlar da öngörülmesi. Yeni Anayasa hazırlanırken, Türkiye'de hazırlanmış olan Anayasa taslaklarını, hepsini gözden geçirmeli, bu güçlü birikimin değerlendirmek gerekir, diye düşünüyorum. Ben, birçok ülkeye anayasa toplantısı için gittim, oraları anayasal çalışmaları inceledim. Bizdeki gibi, hükümet dışı organlardan kaynaklanan yeni resmi olmayan kuruluşların, o denli yoğun anayasa çalışması yaptıkları başka bir ülke görmedim. Bir örnek vermek istiyorum: Geçen hafta, aynı haklardan Azınlıklar Toplantısı'na katılmak için Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'daydım. "Türkiye'de Yapılan

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

Yeni Reformlar Işığında Ayrımcılığın Önlenmesi" başlıklı bir bildiri hazırlayıp, çoğaltıp masaya koydum. Bir de Barolar Birliği'nde hazırladığımız Anayasa önerisinin İngilizce'sini koydum. Emin olun, benim bildirimden daha çabuk anayasa metni kapışıldı; buna sevindim; uluslararası toplantılarda bu tür sivil kaynaklı çalışmalara yönelik ilgi çok fazla. Zannediyorum, bunları genişletmek gerekir.

Zamanım elverseydi içerik konusu üzerinde durmak isterdim. Şimdi ikinci soruya geliyorum Peki yöntem ne olmalı? Zannediyorum, içerik kadar, belki daha çok yöntem önemli. Kalan birkaç dakika içerisinde şunu söylemeliyim: Denilebilir ki, yöntem bu olmalı Surete, yani bu şekilde sivil mekânlarda bir araya gelip tartışmalı, bu tartışmaları yaymalı; şu ana kadar yazılan metinleri çoğaltmalı, yeniden gözden geçirmeli ve bunları daha geniş kitlelere mal etmeli. Mesela, bizim öneriyi şimdi gözden geçiriyoruz, daha sonra sayın Bakan'ın da isteği üzerine, Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu'na getireceğiz ve orada da yeniden tartışma yaparak daha bir resmileştirip Parlamento'ya intikal ettireceğiz. İşte, bir seçenek bu, ama diğerlerinin de peşinden gelmesi gerekir. Yöntem de ortaya çıkmış oluyor, bunları genişletmek lazım. Yani, Türkiye'de bir toplumsal uzlaşma metnini, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine sadık kalmak kaydıyla, demokratik ve özgürlükçü bir Anayasa hazırlama yönünde ciddi olarak adım atılmalıdır.

Şunu söylemek istiyorum: Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerleriyle evrensel ölçütleri sentezleyici, yani onları birleştiren bir anayasa yapabilecek potansiyele sahip olduğumuzu düşünüyorum. Mesela, bizim çok övdüğümüz 1961 Anayasası'nın ömrü neden kısa oldu; hazırlık aşamasındaki zaaf yada eksiklik, burada yapılan toplantı temelinde saptanmalıdır kuşkusuz. Belki Demokrat Parti dışlanmasaydı, belki biraz daha az özgürlükçü olsaydı, ömrü daha uzun olurdu. O nedenle, şimdi yapılması gereken, bugünden –yani toplantıyı bir başlangıç olarak alırsak– yarına, gelecek yıla sürekli bu konuyu olgunlaştırıp, metinler ortaya çıkarıp, belli bir aşamaya gelince. TBMM seçimlerini yenilemek suretiyle Anayasa için meclis

oluşturmak. Onun hazırladığı anayasayı halkoyuna sunarak, halkın da onayını almak.

Tabi, Parlamento seçimleri ne zaman yapılacak? Şu anki çoğunluğa bağlı, başta AKP'nin takdiri ve CHP'nin oylarına bağlı. Belki Parlamento, "Bir musibet bin nasihate evladır." atasözünden hareketle bu -bağışlayın sayın Bakan- ciddi bir demokrasi açığı çağrı yaratan "seçim rezaleti" bunu da giderecek bir büyüklük gösterebilir, göstermelidir, diye düşünüyorum. Dikkat edin, hepimiz 12 Eylül hukukuna karşıyız, ama yapılan seçimlerin hepsi, yani ki altı seçim de 12 Eylül döneminde hazırlanan Seçim Kanunu'yla yapılmıştır, Türkiye, hiçbir seçimini tartışmasız yapamamıştır.

Şu halde, ben sözlerimi şöyle bitiriyorum: Eğer bu Anayasa tartışmalarını olgunlaştırabilirsek, Parlamento da seçim sistemini demokratikleştirici adımları atabilirse, parlamento çoğunluğu, "Biz yeni bir demokratik seçim yapacağız, bu % 10'luk baraj gibi hiçbir demokratik ülkede olmayan barajı kaldıracacağız ya da makul bir sayıya indireceğiz; sizlerin, sivil toplum kesimlerinin hazırladığı Anayasa'yı da yeni parlamentoda, daha demokratik bir parlamentoda tartışmaya, oylamaya açacağız," derse, o zaman bütün Türkiye kazanır. Ama "tüm Türkiye" derken, örneğin bizim Barolar Birliği taslağına koyduğum bir noktayadikkat çekmek isterim: Cumhuriyeti herkesin ortak mal varlığı olarak uygulamak. gibi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ya da kültürel çeşitlilik, kültürel plüralizm kavramları çok önemlidir. Biz onu başarabilirsek, Türkiye Cumhuriyeti gerçekten hangi köke, soya mensup olursa olsun, bütün yurttaşlarını demokrasi ve özgürlükler perspektifinde birlikte yaşatacak güce ve potansiyele sahiptir.

İçtenlikle söylüyorum, Avrupa'yı çok yakından tanıyan bir kişi olarak, özellikle Avrupalıların bize bakışı, "Türkler ve Kürtler" biçimindeki bakışı, "Kürtlerin hakları, Türklerin şusu busu..." biçimindeki bakışı, beni son derece rahatsız etmektedir. Biz, ancak birbirimizin dostu olabiliriz, bundan hiç şüphem yok. O nedenle, bizim hazırlayacağımız Anayasa, 1982 Anayasası'nda yer aldığı üzere sürekli, sanki tek bir kavim varmış ve herkes,

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

bütün kavimler o kavim içerisinde eritilmiş anlamına gelebilecek sıfat ve tanımlardan elden geldiğince uzaklaşır. Türkiye Cumhuriyeti kavramını eksen almak gerekir. Cumhuriyet'in kuruluşunda Türkiye Devleti'yle başlandı, hep Türkiye Cumhuriyeti oldu ve vatandaşlığı da bu çerçevede, herkesin özgür olabildiği yönetime eşit olarak katılabildiği daha demokratik bir ülke anayasası diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum, sağ olun.

YUSUF YETİŞ

Oturum Başkanı Yusuf YETİŞ: Sayın hocamıza, bu değerli açıklamalarından dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Hocamızın veciz ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, 1982 Anayasası, ülkemizin, ülkemiz insanının değişen ihtiyaçlarına yanıt verememektedir. Bunu gören parlamentolar, 1987'den bu yana yedi kez Anayasa'da değişiklik yapmıştır. Yeni bir anayasa yapılana kadar bu anayasanın onarılmasının gerektiğini, ama behemehal yeni bir anayasanın da yapılmasının zaruri olduğunu beyan ettiler.

Bizim bir tabir vardır; *"Elbise o kadar eskimiş ki, artık yama tutmuyor."* Bence, bu Anayasa da o kadar eskimiş ki artık onarılacak, yamalanacak bir tarafı da kalmamış; en kısa zamanda yeni bir Anayasa'nın yapılması gerekir, diye düşünüyoruz ve sayın Bakan'ımıza aynı şekildeki bir soruyla söz veriyoruz: Acaba bu Anayasa değiştirilmeli midir? Hükümetimizin, Parlamento'muzun, bu Anayasa'yı değiştirme gibi bir düşüncesi var mı?

Buyurun sayın Bakan'ım.

CEMİL ÇİÇEK

Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK: Teşekkür ederim sayın Başkan.

Sayın Vali'm, çok değerli milletvekili arkadaşlarım, değerli Belediye Başkanı'muz, Yargıtay'ımızın çok değerli 4. Hukuk Dairesi Başkanı, Baro Başkanlarımız, Hâkimlerimiz, Savcılarımız, değerli meslektaşlarımız, -o kadar çok sıfatta değerli insanlar var ki, aynı sıkıntı benim için de var hocam- değerli dostla-

rımız; hepinize hayırlı akşamlar diliyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum ve bu toplantı vesilesiyle Adıyaman Barosu'nun değerli Başkanı'na, değerli yöneticilerine teşekkürlerimi ifade ediyorum, bundan fevkalade mutlu oldum.

Ayrıca, bir mutluluğum daha var, müsaade ederseniz siyasetçi kimliğimle o Mevlana'ya atıf yaparak bir iki cümle söyledi. Mevlana'nın başka beyti var, mealen diyor ki, *"Beni bu semtin yabancıları farz etmeyin, sizin mahallenizde kendi evimi arıyorum."* Dolayısıyla ben bu şehrin yabancıları değilim, ta 1960'lı yıllardan beri üniversite öğrencisi iken çok değerli dostlarımız, arkadaşlarımız oldu. Onların bir kısmı Hakk'ın rahmetine kavuştu, bir kısmı aramızda. Dolayısıyla, o günden beri bu şehre karşı, bu şehrin insanlarına karşı samimi olarak söylüyorum ki, özel bir muhabbetim var. Onun için, kendi evimizde böylesine güncel, önemli bir konuyu tartışmış olmanın da ayrı bir mutluluğu var, onu ifade etmek istiyorum.

Türkiye'nin bunca ekonomik, siyasi, sosyal, dış politika sorunları var. Ama Adıyaman Barosu, bunca sorunlar içerisinde herhalde önemine ve önceliğine binaen Anayasa konusunu gündeme getirdiğine göre, buradan şöyle bir sonuca varırsak yanlış olmaz: Bütün bu sorunlarla, yürürlükteki Anayasa'mız arasında doğrudan bir bağlantı var. Onun içindir ki, böylesine mütevazı bir Anadolu şehrinde, üstelik de çok teknik bir konu olmasına rağmen; felsefi, sosyolojik, tarihi, hukuki boyutu olmasına rağmen, böyle bir konuyu gündeme getirmiş oldu.

Böyle bir anayasa değişikliğine ihtiyaç var mı? Yeni bir anayasa değişikliğine ihtiyaç var. Peki neden değişikliğe ihtiyaç var? Çünkü bu Anayasa'yla olmuyor da ondan. Yani, sonunda söyleyeceğimi baştan söyleyeyim, hepimiz rahatlayalım. Demek ki, böyle bir anayasa değişikliğine ihtiyaç var. Çağdaş bir anayasa değişikliğine ihtiyaç var. Çünkü bu Anayasa'yla daha iyi bir devlet yönetimi kurmak, halkın beklentilerine cevap vermek, mümkün görünmüyor.

Acaba, bu bir partinin siyasal talebi midir? Bugünlerde biz bunu çok sıkça telaffuz ediyoruz; hem 58., hem 59. Hükümet

CEMİL ÇİÇEK Programı'nda var, hem de ben Meclis'te -iki arkadaşımız da burada, biliyorlar- 7. Uyum Paketi'nin son konuşmasını yaparken, "İnşallah Parlamento açıldığında, bundan sonra 8. Paket olarak yeni bir Anayasa değişikliğini gündeme getiririz, bu uyum yasalarının felsefesine uygun yeni bir anayasayla toplumun karşısına çıkarız." temennisiyle bitirmiştim. Dolayısıyla, yeni bir anayasa değişikliği, aslında sadece AKP'nin ya da bir grup siyasetçinin talebi değil. Biz buna inanıyoruz, bu bizim talebimiz. Ancak bakın, şu kısa süre içerisinde çok değişik kurumlarda temsil görevi yapan değerli yöneticilerimizin konuşmalarına baktığınızda, orada da önemli bir bölüm Anayasa değişikliğine ayrılıyor.

Daha iki gün evvel, sayın Cumhurbaşkanı'nun Meclis'te yaptığı açılış konuşmasına baktığımızda, -dokunulmazlıklarla ilgili Anayasa'nın 83. maddesi, Meclis soruşturmasıyla ilgili 100. maddesi- "Adil, etkin, verimli, kaliteli bir kamu yönetimi" başlığı altında sunduğu paragrafların bir hükümet tarafından yerine getirilebilmesi için dahi, Anayasa'nın birçok maddesinde -eğer "suya tirit" bir değişiklik yapmayacaksak, reform niteliğinde- orada sayılan niteliklere uygun bir Anayasa değişikliği olmadan etkin, verimli, kaliteli bir kamu yönetimine gerçekleştirmek mümkün görünmüyor. Demek ki, devletin zirvesinden bir anayasa değişikliği talebi geliyor.

8 Eylül günü, adli yılın açılış konuşmasında, sayın Yargıtay Başkanı'nun konuşmasının önemli bir bölümü, -üstelik de- köklü bir anayasa değişikliğini ifade ediyor. Bizatihi, Anayasa Mahkemesi Başkanı'muzun da bu Mahkeme'nin kuruluş yıldönümündeki nutkuna baktığımızda, orada da anayasa değişikliği talebi var. Danıştay Başkanı'nun konuşmasında da var... Birçok meslek kuruluşunun yıllık kongre konuşmalarına baktığınızda da var. Üstelik de önde gelen partilerimizin seçim beyannamelerine baktığınızda da hepsinin mutlaka bu anayasa değişiklikleriyle ilgili görüşleri var, düşünceleri var, tespitleri var.

Toplumun çok değişik kesimlerinden, değişik konumlardaki insanlar eğer böyle bir talebi dile getiriyorsa, "Bu Anayasa'yla bu işler iyi gidiyor, iyi gidecek." tarzında bir beklentiye katılmak

mümkün değil; bir anayasa değişikliği zarureti çok açık olarak görünüyor.

İkinci bir husus, bu anayasa değişikliğine neden ihtiyaç var? Hepimiz biliyoruz ki ve giderek de süratlenen bir tempo içerisinde bir Avrupa Birliği sevdamız var. 2004 yılının Aralık ayında müzakere sürecini alabilmek ve böyle bir dünya içerisinde yer alabilmek adına bir Ulusal Program hazırlandı ve bu Ulusal Program, büyük ölçüde “Kopenhag Kriterleri” dediğimiz kriterleri de içeren, yaklaşık 880-900 sayfalık bir metni, resmi belgeyi ifade ediyor. Bunlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin taahhütleridir, bunların yapılması gerekiyor. 2004 yılının Aralık ayına geldiğimizde, bunların önemli bir kısmının değişmesi gerekiyor.

Bizler, ister Hükümet olarak, ister yasama meclislerinde görev yapan insan olarak, bir yasa tasarısı önümüze geldiğinde, iki şeyi gözetmek mecburiyetindeyiz: Bir taraftan yürürlükteki Anayasa’yı gözeteceğiz; -çünkü o Anayasa’ya uygun yasa çıkarmadığınızda, mutlaka iptal edilir, Anayasa’yı gözeteksiniz- öbür taraftan da önünüzde bir Avrupa Birliği hedefi var. Türkiye, iki arada bir derede kalmış vaziyette; Anayasa’ya uyumu sağlarsa, çoğu zaman Avrupa Birliği’ne uyum sağlayamıyor, onu gözetmeye kalkışır da bu defa Anayasa’nın birçok hükümleri sizin yasal düzenlemelerinizde bir kısım engeller çıkarıyor. Yasalarımızı, özellikle Avrupa Birliği uyum yasaları olarak takdim ettiğimize göre ve Avrupa Birliği müktesebatına uyumu esas aldığımız göre, burada en evvel Avrupa Birliği müktesebatına uygun hale getirilmesi gereken şey, Anayasa’nın bizatihi kendisidir; çünkü orada uyumsuzluk varsa, bu zincirleme olarak başka alanlara da tabii olarak sirayet ediyor.

Bu anayasa değişikliği şu bakımdan da önemli: Gelirken sayın Vali’ mizle konuştuk. Ben, seneler evvel Kastamonu gezim sırasında -yine bir Hükümet Üyesi iken- Türkiye’nin sorunları, “Niye işler bu hale geldi?” Bu sorunlar uzun zamandan beri devam ettiği için hep bunları konuşuyoruz; “Şu derdi, sıkıntısı, sorunu var.” Neden bunlar böyle? Kendi aklımızca bir kısım çözümler getirmeye çalışıyoruz. Burada, yaşlı bir zatın, feraset

CEMİL ÇİÇEK sahibi bir zatın söylediği bir şey var: Biz onu uzun uzun dinledikten sonra, âdeta bana da bize de ders verircesine bir şey söyledi; dedi ki, *"Evladım, bütün mesele, gömleğin ilk düğmesini doğru iliklemdir. Eğer onu yanlış iliklerseniz, geriye doğru hepsi yanlış olur."*

Burada, ilikleme imkânınız yok, ama eve gidince bir aynaya bakın, bir ters ilikleysin. İşte, şimdi Türkiye'deki sistem, düğmesi ters iliklenmiş bir konuma gelmiş vaziyette, hakikaten birçok alanda dikiş tutturmak zor oluyor. Bir taraftan demokratikleşmek istiyorsunuz, ama öbür taraftan Anayasa'nın birçok hükmü buna engel teşkil ettiği için, yeterli düzenlemeleri de yapamıyorsunuz. Onun için, böyle bir değişiklik gerçekten kaçınılmaz hale geldi; bunu süratle yapmamız icap ediyor.

Bu değişikliğin bir başka felsefi boyutu da var: Şüphesiz, anayasalar temel metinler olduğuna göre, bir ülkenin neyi nasıl anladığına, neye nasıl baktığına, hayat felsefesine, hayata bakışına, devlete bakışına, devletin rolüne, kurumların yetki ve sorumluluklarına, bireye ne ölçüde hak ve özgürlükler tanıdığına bakmak istiyorsanız, o ülkenin tümünü gezmenize gerek yok, uzun uzun yaşamanıza da gerek yok; sadece anayasa metnine bakarsanız size yeterli bilgiyi verir.

Şüphesiz, biraz evvel de sayın hocamın ifade ettiği gibi, 1982 Anayasası'nın -doğruluğunu, yanlışlığını tartışmıyoruz- hazırlandığı döneme, ona takaddüm eden döneme baktığımızda; dünyada iki kutuplu bir dünya var, alabildiğine süregelen bir soğuk savaş dönemi var. Bu soğuk savaş döneminin öne çıkardığı kavram, güvenlik kavramıdır, önce güvenlik, daha sonra güvenlik, daha sonra yine güvenlik; güvenlik, güvenlik, güvenlik... Her şey ondan sonra geliyor. Dolayısıyla 1982 Anayasası, güvenlik eksenine oturtulmuş bir tepki Anayasası'dır. Maalesef, bizim anayasalarımızın bir özelliği de tepki anayasaları olmasıdır. Tepkinin olduğu yerde biraz da ölçü kaçır, bu işin tabiatında var.

Dolayısıyla, güvenliğin öne çıktığı bir tepki anayasası olması hasebiyle, 1982 şartlarında, ona takaddüm eden günlerde

ülkemizde yaşanan bir kısım kaos ortamından dolayı, çok anlayışla karşılayabildiğimiz bir kısım hükümleri 2003'e, 2004'e geldiğimizde, bireyin hak ve özgürlüklerinin öne çıktığı, her türlü düzenlemelerin öyle bir özgürlük eksenine oturtulduğu bir dünyada artık ölçüler farklılaştı. Güvenlik eksenine oturtulmuş bir anayasa temeli üzerine, özgürlük eksenli bir binayı inşa etmekte ciddi zorluk oluyor. İşte, yaşadığımız sorunların temelinde de bu var. Onun için, artık geriye dönüp baktığımızda, bugün "Evet olabilir, öyle olması gerekiyordu." dediğimiz bir kısım düzenlemelere artık 2003'te "Bu olmuyor." dememiz gerekiyor ve nitekim de öyle deniliyor. Sık sık yapılan değişiklikler de esas itibariyle bunu gösteriyor.

Kaldı ki, anayasaların değişmesi gerektiğinin bir başka teorik gerekçesi de bu Anayasa'da var zaten. Anayasa'nın değişmez maddeleri var. Bunun mefhumu muhalifinden baktığımızda; değişmez maddeleri dışındakilerin değişebileceğini bu Anayasa bizatihi kendisi kabul ediyor. Üstelik, bunun hangi usülle değişeceğini de yine Anayasa hükmü haline getirmiş.

Umumiyetle, ülkelerin gelişmişlik düzeyini şematize eden bir kısım yazılarda, iç içe geçmiş iki daireden bahsedilir. Birincisi, çapı çok küçük daire; ikincisi, onu kuşatan ve çapı her ülkeden ülkeye değişen ikinci bir daire. O birinci küçük daire, o toplumun temel mutabakatlarıdır, değişmezleridir. O değişmezlerin dışında kalanlar, zamanla değişebileceklerdir. Bizim bakımımızdan, Anayasa açısından baktığımızda, asgariyen bu değişmezler Anayasa'da değişmez hükümler olarak kabul edilir. Onun dışındaki alan, değişebilecek alandır. İşte bu ikinci dairenin çapı, özellikle temel hak ve özgürlükler açısından ne kadar genişse, ne kadar büyükse, yani dairenin yarıçapı ne kadar büyükse, o ülke özgürlükler açısından en gelişmiş toplumdur. İçinde yer almaya çalıştığımız Avrupa Birliği açısından baktığımızda, bu ikinci daire çapı itibariyle fevkalade büyük bir dairedir.

Türkiye'nin, bir taraftan uyum yasalarıyla yapmaya çalıştığı şey, ikincisi gündemdeki bu anayasa değişiklikleriyle bunu telaffuz etmekle yapmak istediği şey, bu dairenin çapını

CEMİL ÇİÇEK

geliştirmek, genişletmek ve Türkiye'yi daha özgür bir Türkiye, daha özgür bir toplum, özgürlükleri teminat altına alan bir hukuk düzeninin, bir anayasal düzenin kurulduğu bir ülke haline getirmektir. Netice itibarıyla, Avrupa Birliği dediğimiz şeyin de özünde, esasında bu vardır.

Bir başka açıdan da yeni bir anayasa değişikliğine ihtiyaç var, o da şudur: Tabiatıyla, güvenliğin öne çıktığı bir anayasal düzende, böyle bir eksene oturtulmuş anayasal düzende esas olan, devletin güvenliğidir. Halbuki, günümüz demokrasilerinde, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru hızla bir ilerleme var. Gelişmiş toplum, bu çapın olabildiğince geniş dairesi olduğu, katılımcı demokrasiyi mümkün olduğu kadar gerçekleştiren toplumdur. Güvenliğin olduğu yerde, yasaklar vardır, "Onu yapma, bunu yapma!" Çünkü orada hassasiyetler vardır. Düşünüldür ki, o mantık içerisinde, "Korumaya çalıştığımız hassasiyetler, ancak yasaklarla korunabilir, özgürlük verildiği anda, bu hassasiyetlerin korunması mümkün olmaz." Onun için de katılıma karşı olabildiğince geniş setler, duvarlar çekilmiştir.

1982 Anayasası, bu açıdan baktığımızda, gerçekten birinci cümlesinde hak ve özgürlüğü tanıyan ya da tanımlayan, ondan sonra "ama" ve "fakat"larla, tabiri caizse kör atın yemi misali, sağlam tarafından yemi koyup sakat tarafından çeken bir Anayasa mentalitesini ifade ediyor. Böyle olunca da bugünkü Anayasa çerçevesinde katılımcı demokrasiyi gerçekleştirmekte ciddi zorluk vardır. Bu olmadığı sürece de devletle millet arasındaki kaynaşmayı sağlamak ve daha hızlı bir kalkınma temposunu yakalamak, bu anlamda mümkün görünmüyor. Onun için, içinden geçtiğimiz sürece baktığımızda, bu Anayasa'nın değişmesi gerekiyor.

Bir başka sebep daha var: Türkiye belki farkındadır, değildir, ama hepimiz biliyoruz ki, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, belki ondan çok daha fazla Türkiye bir değişim sürecini yaşıyor. Bir sessiz devrim yaşıyor, sessiz değişim sürecini yaşıyor. Bu, aslında bize mahsus bir özellik, takdir edilecek, tebrik edilecek bir özellik. Belki başka ülkelerin kıra dökme yaptığını, biz çok şükür bir iki darbe dışında, kendi içimizde özümseye-

rek, bize mahsus usüllerle, yöntemlerle, anlayışlarla bu sessiz değişimi yaşamaya çalışıyoruz.

1982 Anayasası hazırlanırken, o zaman tek kanal vardı, tekel vardı, devlet tekeli ve siyah beyaz televizyon vardı. Eğer şimdi yanlış görmediysem, duymadıysam, mütevazı bir Anadolu ilinde, özel bir televizyon kanalı tarafından naklen yayın yapıyor. 1982 Anayasası'ru hazırlayanlar, "2003'te böyle bir dünya olacak ve Türkiye'de mütevazı bir Anadolu ilinde, özel kanaldan naklen yayın yapılacak." denilseydi, bunu asla kabul etmezdi, etmesi de mümkün değildi. Ama Türkiye, 1983'ten 2003'e, yirmi sene içerisinde bütün bu yasakları ve o gün düşünül-meyenleri, Türkiye'nin gündemine getirdi, yasakları kaldırdı. Tabi, buna karşılık hayat değişti, insanlar değişti, beklentiler değişti; ama kalıplar değişmediyse... İşte, Türkiye'deki birçok temel sorun da buradan kaynaklanıyor. Bu sosyolojik değişim sebebiyle de bu Anayasa'nın değişmesi icap ediyor.

Değişme konusunda mutabık olduğumuza göre ya da -genel bir mutabakat saydım, hiç olmazsa başlıkları itibariyle- bir değişim zaruret haline geldiğine göre, "Canım, Hükümet değil misiniz, işte 367 de çoğunluğunuz yok mu; bunu değiştirin, ne diye uzun uzun nutuk çekiyorsunuz?" denilebilir. Evet, düz bir mantıkla baktığımızda ya da bizim insanımızın pragmatik, sorun çözme mantığıyla baktığımızda, "Evet, doğrudur; 367'lik bir çoğunluk var; bu, Anayasayı değiştirmeye yeter, olmazsa başkaları buna katılabilir, birkaç kişi, bu Anayasa değişebilir." denilebilir. Meseleyi bu kadar basite "irşâ" edebiliyorsak, bu Hükümet'in önünde böyle bir değişikliği yapmak gibi bir matematik imkân görünüyor. Ancak, bu sıradan bir kanun olmadığına göre, bir temel yasa olduğuna göre, bir temel mutabakat gerektiğine göre, konu bir matematik çoğunluk meselesi değildir. Vatandaşlarımızın bunu çok iyi bilmesi lazım ki bizi de yarın neyin, neden muahiz edeceğini de ona göre anlamamız gerekir.

Biz, toplum olarak, sohbet ettiğimizde, sorunları değerlendirdiğimizde, genellikle "Ben olsam, şöyle yaparım" diye konuşuruz. "Ben olsam, şöyle yaparım" mantığı burada işlemez, "Biz olsak, şöyle yaparız" demiş olmamız gerekir. Yani,

CEMİL ÇİÇEK

Anayasa konusu, "ben" meselesi değil, "biz" meselesidir. Onun için, Hükümet adına yaptığım açıklamalarda dedim ki, "Evet, bu Parti'nin 367-368 -o günkü tarih itibariyle- çoğunluğu var, bu matematik olarak bize bu değişikliği yapmayı mümkün kılıyor. Ama bu Anayasa dediğimiz temel yasanın uzun ömürlü olması, bu değişiklikten sonra toplumda bir tortu meydana getirmemesi, bir kırgınlık, bir ayrışma meydana getirmemesi için 468 de milletvekiliniz olsa, 500 de olsa, yine de bir mutabakat arama mecburiyeti vardır". Zannediyorum, şu an AK Parti olarak, bizim aramaya çalıştığımız da esas itibariyle budur, böyle bir mutabakatı arıyoruz.

Böyle bir mutabakatı arıyoruz, ama zaman zaman bu toplumsal ihtiyaç, bu konuda güncelle bağdaştırılarak, bizim düşüncemizin bir başka istikametinde değerlendirmelere de sebebiyet veriyor. Aslında, belki de Anayasa değişikliğini engelleyen husus, bu neviden çarpıtmalardır.

Çok açık olarak ifade edeyim; değerli hocam, burada sayın Başkan'ımız da şüphesiz bu konulara ilgisi olan ve böyle bir çalışmayı öncülük etmiş olan arkadaşımızdır: Evet, bizim yasalarımız, bazı kararnamelerimiz sayın Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderiliyor. Biz şöyle bir mantık içerisinde değiliz: "Siz misiniz bizim çıkardığımız yasayı geri gönderen, siz misiniz bizim kararnamelerimizi gönderen; benim de 367 çoğunluğum var, ben de senin yetkilerini kısıyorum." Bizim tartıştığımız bu değil; doğru olan da bu bağlamda bu konuyu tartışmak değildir. Türkiye, parlamenter bir sistem olduğuna göre, parlamenter sistem içerisinde -Cumhurbaşkanı'nın, Anayasa değişikliği gerekiyorsa- tabiatıyla nerede aksamalar varsa, onu bir bütünlük içerisinde değiştirmek gerekecektir. Biz, böyle bir bağlamda bu değişikliği arzu etmeyiz, bunu doğru da bulmayız, böyle bir değişikliğin önünde, içinde, arkasında da olmayız.

Ancak şu da bir gerçektir: Sayın Cumhurbaşkanı'mızın kendi beyanlarıyla da açıktır ki, bir parlamenter sistem içerisinde kendi vicdanından başka hiçbir sorumluluğu olmayan; hukuka, parlamentoya ve topluma karşı, yasal anlamda, anayasal anlamda hiçbir sorumluluğu olmayan bir Cumhurbaşkanlığı modeli nerede var? Sadece benim bildiğim, -yanlış

bilmiyorsam- 104. maddede 29 tane görevi var, diğer maddelerdekiler hariç, ama buna karşılık hiçbir sorumluluk yok. Eğer bu parlamenter sistemin gereği ise, uyuyorsa, yakışıyorsa, 29 değil, 39 yapalım. Ancak Türkiye, işleyen bir parlamenter sistem olacaksa; çünkü kamu adına kim yetki kullanıyorsa, onun mutlaka sorumluluğu olmalıdır, bir yere karşı sorumluluğu olmalıdır. Yarı başkanlık sisteminde en azından vatandaşa gidiyor, hesap veriyor; vatandaş beğeniyor ya da beğenmiyor. Beğeniyorsa, vatandaşa tamam hesabını vermiş, beğenmediyse de onu oylarıyla müeyyidelendirmiş oluyor.

Halbuki, bizim sistemimiz içerisinde 1982 mantığıyla “*Bu siyasetçiler mutlaka her şeyi kırar, döker, bu tencereyi pisler, kirletir. Bunun bir daha kirlenmemesi için, Cumhurbaşkanı’na bu kadar yetki verilmesi lazımdır.*” diye o günün şartlarında gündeme gelmiş ve o günün şartlarında Cumhurbaşkanlığı için düzenlenmiş olan bu yetkilerin, 2003 şartlarında yetmediğini çok açık olarak ifade etmemiz lazım. Öyle olunca, bu madde de dahil olmak üzere, Anayasa’nun değişmez maddeleri dışında tümünün bir bütünlük içerisinde ele alınıp değiştirilmesi gerekiyor. İhtiyaç oldu, konjonktürel sebepler öyle getirdi; bazen 34-35 madde, bazen bir iki madde, toplam 59 maddesi bildiğim kadarıyla değişmez vaziyette. Her biri ayrı bir zamanda, ayrı bir konjonktürde, ayrı gerekçelerle böyle bir değişiklik ortaya çıkınca, bize mahsus bir model ortaya çıkmış oldu.

Bizim arzumuz -bu arayışı hep sürdürüyoruz- en evvel Ana Muhalefet Partisi’yle bu teması sürdürmeye, bu ihtiyacı birlikte değerlendirmeye çalışıyoruz, sonra Meclis içerisinde, Meclis dışındaki tüm partilerimizle, tüm kuruluşlarımızla tepeden tırnağa Avrupa Birliği standartlarına uygun ve tabiatıyla Türkiye’nin beklentilerine cevap verecek bir anayasayı gerçekleştirebilirsek -ki bu dönemin bu anlamda önemli bir fırsat olduğunu düşünüyoruz; Avrupa Birliği hedefinin böyle bir düzenlemeyi gerektirecek atmosferi de yarattığını, böyle bir atmosferin de mevcut olduğunu düşünüyoruz- böyle bir anayasal değişikliği yapabilirsek, milletimize en önemli armağandır diye böyle bir inancın, böyle bir gayretin içerisindeyiz.

CEMİL ÇİÇEK

Şüphesiz bunun zeminini bulabilirsek, uzattığımız el havada kalmaz ve bir kısım çevrelerimizle, sadece AK Parti'nin bu konuyu dile getirmiş olmasından dolayı "Şundan dolayı mı, bundan dolayı mı?" diye, yani tabiri caizse yanlış şeyleri yanlış şeylerin altında aramaz da bir toplumsal ihtiyacın karşılanması anlamında bir talep olarak bunu değerlendirebilirlerse, hiç olmazsa bu senenin belli bir bölümünde bu çalışmayı başlatabiliriz. 2004 yılı içerisinde de böyle bir düzenlemeyi gerçekleştirmek suretiyle, daha özgür bir toplum, daha medeni ölçüler içerisinde anayasal düzenlemelerini yapmış bir toplum olarak Avrupa ile bütünleşmemizi sağlamış oluruz, diye düşünüyoruz.

Benim bu bölümde sizlere arz edeceğim husus budur. Hepinize teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Bakan'ım, çok teşekkür ederiz. Hükümet'in Adalet Bakanı olarak, parlamentodaki en büyük grubun, daha doğrusu Anayasa'yı tek başına değiştirecek çoğunluğu olan bir grubun mensubu olarak bu Anayasa'nın değiştirilmesinin gerektiğine inanıyorsunuz, bu hususta bazı çalışmaların yapıldığı müjdesini de vermiş bulunmaktasınız. Umarız ve dileriz ki bu çalışmalar en kısa zamanda netice verir, bu Anayasa tümünden değiştirilir.

Bu bölümde, sözü Türkiye Barolar Birliği Başkanı sayın Av. Özdemir Özok'a veriyoruz. Kendileri de aynı konuda görüşlerini ifade edecekler.

Buyurun sayın Başkan'ım.

ÖZDEMİR ÖZOK

Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı): Sayın Başkan; çok teşekkür ederim.

Değerli konuklar; öncelikle sayın parlamenterlerimize, sayın Vali'mize ve Yargıtay'ın değerli 4. Hukuk Dairesi Başkanı'na ve de gördüğüm kadarıyla baro başkanlarımıza, değerli meslektaşlarımıza, bizi sabırla dinleyen Adıyamanlı hemşehrilerime "Hoş geldiniz." diyor ve saygılarımı sunuyorum.

Efendim, sayın Bakan'ımız, bu toprakların yabancısı olmadığını söyledi. Ben bu toprakların çocuğuyum, bir anlamda Kahramanmaraş Pazarcık İlçesi'ndenim, yani sınırımız Ardıyaman'la kesiliyor. Kültür olarak, yetişme olarak, gelenek ve görgü olarak, bu toprakların yabancısı değilim, tabii bu da benim için büyük bir onur.

Ben, konuşmadan önce hocamı son derece dikkatli, öğrenci gibi dinledim ve kendimce bir sentez yaptım. Gerçekten kendisiyle çok yakın ilişkide olmaktan büyük onur duyduğumuz, özellikle 3 Kasım 2002'den bu yana Barolar Birliği ve Adalet Bakanlığı arasındaki ilişkiler çok açık, net ve çok sıcak bir duyarlılık içerisinde gitmektedir. Sayın Bakan'ımız, Türkiye Barolar Birliği'nin ve barolarımızın her türlü etkinliğine, gücünün yettiğince ulaşmaya çalışmakta, ulaşamadığı yerlerde de en sıcak mesajlarla onları yüreklendirmekte ve güçlendirmektedir. Kendilerine her yerde teşekkür ediyorum, huzurlarınızda bir kez daha teşekkür etmeyi bir borç biliyorum; çünkü her zaman bize destek veriyor. Sayın Bakan, yoğun işlerinin içerisinde dahi, Barolar Birliği Genel Kurulu'na gelmiş, bizleri onurlandırmış, düşüncelerini ifade etmiştir. Burada da Adıyaman Barosu'nun çağrısını kırmamış, bu yoğun trafiğine rağmen gelmiştir. Kendisine tekrar teşekkür ediyorum.

Efendim, bir yanda akademik olarak konuyu son derece güzel ortaya koyan sayın hocam, bir yanda da işin çeşmenin başında olan ve bu işleri yapacak olan bir siyasal iktidarın Adalet Bakanı'nun açıklamaları, gerçekten beni halk adına çok umutlandırdı. Ben de bu iki konuşmadan elde ettiğim sentezi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Değerli konuklar; halkımız, hukukunu, hakkını, anayasasını arıyor. Gerçekten şu topluluk, şu ilgili insanlar, şu duyarlı insanlar, mutlaka çağdaş ve sivil bir anayasanın oluşmasına çok büyük katkı verecektir. Günün bu saatinde son derece dikkatli bir şekilde, kendilerinin geleceğini doğrudan ilgilendiren ve çocuklarının geleceğini ilgilendiren bir konu hakkında bir şeyler alabilmek, tartışmalara katılabilmek, belki tartışmanın bir boyutunda katkıda bulunabilmek için, belki de çok önemli

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

ÖZDEMİR ÖZOK randevuları, çok önemli programlarına rağmen buraya gelip bizi dinlediler. O nedenle umutluyuz, geleceğe güvenle bakıyoruz.

Kuşkusuz, farklı düşünceleri ortaya koyabiliriz, kuşkusuz farklı düşünebiliriz, kuşkusuz farklı düşünceler taşıyabiliriz. Ancak tek düşüncemiz, bu sınırlar içerisinde insanların huzur, güven, barış ve kardeşlik içerisinde birlikte yaşamasıdır. Bunu da aklımızla, birikimimizle, tarihimizdeki geçmiş o birliktelikle çözeceğimiz inancındayız, bundan hiç kaygımız, kuşkumuz yok.

Burada çok değerli hukukçu arkadaşlarım var, anayasa nedir, anayasa neyi ifade eder, bunları anlatmak istemiyorum. Ancak, anayasaların, bir toplumun temel çerçevesini çizen, onların çağdaşlığa bakışını, onların insan haklarına bakışını, onların demokrasiye bakışını, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti gibi kavramlara bakışını somut bir şekilde ortaya koyan çerçeve, yasalardır. Tabi, bu yasalar son derece önemli. Bu yasalar kadar, onları uygulayacak insanların yüreği de çok önemli, kafası çok önemli; bunları yaşama hiç duraksamadan ve de hiç tereddüt etmeden geçirebilecek bir kafaya, bir olgunluğa, bir hoşgörüyü ve bir yüreğe sahip olmaları gereklidir.

Siz, yasalarınızda ya da Anayasa'nızda, dünyanın en çağdaş kurallarını ve normlarını koyunuz, ama bunları "ancak, neden" gibi birtakım bağlaçlarla kullanamaz hale getirirseniz, bunların hiçbir kıymeti harbiyesi olmaz. Yurttaş, eğer onları hissedemiyorsa, doya doya yaşayamıyorsa, eğer o sizin yazdığınız metinlerdeki, çok güzel oluşan metinlerdeki o hakları, o özgürlükleri kullanamıyorsa, kendisini hukukunun o güvenli elleri arasında hissetmiyorsa, o yazdıklarınızın hiçbir hükmü yoktur.

Öncelikle, bugüne kadar 1876'dan 1982'ye kadar -biraz önce sayın hocam da söyledi, sayın Bakanımız da ifade etti- 7 tane anayasa yapmışız ve dikkat edecek olursak, bu anayasaların tamamı çok önemli toplumsal olaylardan sonra getirilmiş ve bir metin halinde, topluma bir anlamda dayatıl-

muş. Bu, Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarındaki 21-24, 1961 ve hepinizin bildiği gibi 1980 sonrasındaki müdahaleden sonra 1982 Anayasası. Bu Anayasa, hak ve özgürlükleri olabildiğince kısıtlayan, bireyi çok gerilere iten, kutsal devleti ve devletin gücünü ortaya çıkaran bir anlayışı, bir felsefeyi, bir yapıyı bir bütün içerisinde korumuştur.

1982 Anayasası'nı, Özdemir Özok olarak, ona "hayır" oyu kullanan bir insanın rahatlığı ve huzuru içerisinde eleştiriyorum. O Anayasa'nın bugünlerde, 2000'lerde bu toplumun taşıyamayacağı ve çok dar bir anayasa olacağını, dar bir elbise olacağını o günlerde gördük ve biz o günlerde bu Anayasa'ya "hayır" oyu kullandık. Ancak, kabul edildiği günden bu yana muhalefetinden iktidarına, sivil toplum örgütünden kamu kurumlarına kadar sürekli eleştirilen bir Anayasa'yla 2000'li yıllara geldik. Artık, dünyanın neresinde olursa olsun, en ufacak bir insan hakları ihlalinin, en ufacak bir antidemokratik uygulamanın, en ufacak bir hukuk dışı eylem ve davranışların arında dünyanın her yerine ulaşabilen, hissedilebilen, duyulabilen bir dünyada, 1982 Anayasası'nın egemen devlet anlayışıyla, hak ve özgürlükleri verili koşullara ve kurallara bağlayan anlayışıyla çağdaş, demokratik bir Türkiye'yi ayakta tutmanın olanağı yok.

O nedenle, biraz önce sayın Kaboğlu hocamızın anlattığı gibi, biz 3-4 yıl önce Türkiye Barolar Birliği olarak, ilk kez sivil bir çağdaş Anayasa'nın yapılması konusunda yola çıktık. Bu konuda, sayın hocam gerekli açıklamaları, gerekli ayrıntıları verdi, onlara girmek istemiyorum. Ancak burada Türkiye Barolar Birliği'nin topluma, halkımıza vermek istediği bir mesaj var: Eğri olabilir, yanlış olabilir, içindeki birçok hükümler birçok kişiler tarafından paylaşılmayabilir. Ancak, ilk kez hiçbir kişiden, hiçbir yerden, hiçbir kurumdan herhangi bir telkin, herhangi bir tavsiye, herhangi bir görüş almadan, özgür, bağımsız, kendi dünya görüşümüz içerisinde nasıl bir Türkiye, nasıl bir insan hakları, nasıl bir hukukun üstünlüğü ve de bütün bunların oluştuğu hukuk devletini nasıl oluşturabileceğimiz düşüncesinden hareketle, içinde sayın hocamız

ÖZDEMİR ÖZOK

Kaboğlu'nun da bulunduğu yirmi beşe yakın bilim adamı, uygulamacı, Anayasa Mahkemesi üyesi, emeklisi ve hâlâ görev yapanlarından oluşan Komisyon'da gerçekten güzel bir çalışma yaptık. Orada, bireyin hak ve özgürlüklerini öne çıkardık; olabildiğince geniş demokrasi anlayışını öne çıkardık, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletinin yerleşmesi için ne lazımsa -genel çerçeveyi çiziyorum, ayrıntısını biraz sonra satırbaşlarıyla ifade edeceğim- böyle bir anayasayı, böyle bir sivil anayasayı Türk halkına, Türk toplumuna, Türk siyasetine, Türk bilim adamlarına kazandırmak için çalışmayı yaklaşık 2,5-3 yıl süren bir süreç sonunda oluşturduk.

Yine sayın Kaboğlu hocamın açıkladığı gibi, bu yeterli olmadı. Yasalar durağan, ama toplumlar sürekli hareket halinde, sürekli değişen bir olgu. Siz, toplumu beş, on, elli yıl önceki kurullarla yönetemezsiniz. Çağdaş, demokratik, laik ve de bütün bunların ötesinde insanların kendini güvende hissedeceği toplumsal bir uzlaşmanın, toplumsal mutabakatın altyapısını hazırlayacak çağdaş bir anayasayı yapmak durumunda ve mecburiyetindesiniz.

Bütün bunları anlattıktan sonra, sayın Kaboğlu hocamın ve sayın Bakan'ımın da vurguladığı ve de Adıyaman Barosu'nun da bu konuda çok açık olarak kendi görüşünü, iradesini ortaya koyduğu gibi, Türkiye'de bir sivil anayasa... Peki bu sivil anayasa nasıl yapılmalı, nasıl olmalı, nasıl şekillenmeli? Anayasalar bizim içinse, Anayasa bizi yönlendirecek, yönetecekse, Anayasa bizim için bir hak ve özgürlüklerin şemsiyesi olacaksa, hepimizin bunda katkısı olmalı, hepimizin bunda söyleyeceği sözlerimizin olması lazım. Gerçekten çok mutlu oldum ve dilerim AK Parti'nin bütün parlamenterleri sayın Bakan gibi düşünür, yani orada sayısal olarak bir anayasa yapmak ya da anayasayı değiştirmek gibi bir çoğunluğa sahip olmak olayı çözümüyor. Çağdaş demokrasilerde katılım, katılımcılık ve tüm toplumun değişik katmanlarının görüş ve düşüncesini almak da temel bir koşuldur. "Ben yaptım, oldu." Anlayışı, artık dünyanın hiçbir yerinde yoktur; yaparsınız, ama onun arkasında duramazsınız. Eğer siz, başkalarını da o çalışmanın içine katamıyorsanız, eğer

başkalarının da sıcaklığını ve desteğini o mutfakta göremiyorsanız, kesinlikle yapacağınız yasa ya da Anayasa, belirli bir süre yürürlükte kalır. Ancak belirli bir süre sonra, işte 1982 Anayasası'nda olduğu gibi, oturup kendi kendine yapılan ve topluma biçilen o elbisenin, sayın Adıyaman Barosu Başkanı'nuzun da söylediği gibi, bir süre sonra son derece sıkıldığını, toplumun geliştiğini, gürbüzleştiğini, ama anayasanın çok gerilerde kaldığını görmek mümkün olacak.

O nedenle, mutlaka sivil bir anayasa, mutlaka bütün toplum kesimlerinin görüş ve düşüncesinin alındığı bir anayasa, mutlaka tartışılarak, konuşularak ortak bir mutabakata varılarak yapılacak bir Anayasa... Zaten, anayasanın tanımında, toplumsal uzlaşma, toplumsal sözleşme, toplumsal mutabakat gibi tanımlar ve deyimler, anayasanın "karşıt"ı olarak anlatılmakta ve söylenmekte. Peki toplumsal bir uzlaşma, toplumsal bir mutabakat, en basitinden bir hukuk kuralı olan, sözleşmenin iki yanı vardır, sözleşmenin yanları vardır. Sözleşmenin bir tarafı gelip, "Bu böyle olacaktır, bunun altına imzayı at." diyemez. Eğer bu bir ortak sözleşmeysen, o hepimizin ortak bir değeriyse, bütün toplumu oluşturan bireylerin ve o bireylerin temsilcilerinin o mutabakat metninde mutlaka görüş, düşünce ve katkısının da alınması gerekir.

Bu değerlendirme ışığı altında, peki nasıl bir Anayasa olmalıdır ya da anayasalarda ne beklenmelidir? Ben, Özdemir Özok olarak, bir avukat olarak, kendi düşüncemi sunmak istiyorum. Sayın hocam da belirtti; Türkiye Barolar Birliği olarak, Anayasa Taslağı'nı yeniliyoruz, yeni kavramlarla, yeni kuralarla güçlendiriyoruz.

Öncelikle, yapılacak yeni Anayasa'da, egemenlik kuralının son derece net, açık bir şekilde ifade edilmesi lazım. Yani, devletin nerelere müdahale edeceği, devletin egemenliğini nerelerde ortaya koyacağını ve ağırlığını hissettireceğini mutlaka açıkça bu yeni anayasada belirtmek gerekir. Yine eşitlik kuralı, bütün yurttaşların hak ve özgürlüklerden, hukuktan yararlanmasında duraksamadan ona ulaşabilecek yol ve yöntemlerin geliştirilmesi, onların her türlü geleceğinin güvenceye

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

ÖZDEMİR ÖZOK alındığı bir teminatın, Anayasa'da açık ve net olarak belirtilmesi lazımdır. Bu, tabii bunun ayrıntısı ve bu şemsiyenin içerisinde de temel hak ve özgürlüklerin tanımlanması ve bu temel hak ve özgürlüklerin nasıl kullanılacağı konusunda hiçbir duraksamaya yer vermeden, bu sivil dediğimiz, çağdaş dediğimiz ve bu topluma yeni açılım, çağdaş açılımlar getirecek anayasada bunun da çok net biçimde ortaya konulması lazım.

Yine böyle bir sivil Anayasa'da çok önemli konulardan biri de yaşam hakkıdır. Yaşam hakkının her noktasının, her biçiminin devlet tarafından korunması ve devletin insanın yaşam hakkına saygılı olması konusunda gerekli kurum ve kuralların açıkça ortaya konulması lazımdır.

Geldiğimiz çağ, ulaştığımız dönem, gerçekten artık hiçbir şeyin gizlenemediği, hiçbir şeyin saklanamadığı, her şeyin açık ve net olarak bütün toplumların, dünyanın önünde cereyan ettiği bir çağda artık düşünceyi tutsak yapmak, düşünceyi yasaklamak, kabul edilir bir şey değil. O nedenle, eyleme varmayan, başkasının yaşamını tehlikeye sokmayacak her türlü düşünce, açıklama kesinlikle güvence altına alınmalı ve insanlar özgürce kendini geliştirebileceği, çağdaş bir toplum olmanın yolu olan düşünce açıklama özgürlüğünü sonuna kadar kullanabilmelidir.

Yine, değerli hemşehrilerim, değerli meslektaşlarım; en önemli konulardan biri de bilgilenme hakkıdır. Yurttaş, hem devletin her türlü kamu kurum ve kuralında, hem de devletin işlediği ve yönettiği her olayda sonuna dek bilgi alabilecek bir yöntemle, bir açıklığa, bir özgürlüğe sahip olması gereklidir.

Bu arada en önemli özgürlüklerden biri, örgütlenme özgürlüğü, bunun başında da sendikal hak ve özgürlüklerdir. Bunların da önündeki bütün engellerin kaldırılması ve insanların toplu haklarını, o bireysel haklarını bir arada ifade edebileceği, tanımlayabileceği, anlatabileceği örgütlenme özgürlüğünün önündeki bütün sınırların kaldırılması gerekir.

Bu yasamayla ilgili, bugüne değin parlamentolar birçok yurttaş tarafından eleştirilmiştir; birçok siyasi parti mensubu,

parlamentar çeşitli şekilde eleştirilmiştir. Bunların birçoğu da toplumsal yaşamda yaptıkları eylemler nedeniyle, fiiller nedeniyle, suçlar nedeniyle, o müthiş bir zırh olan dokunulmazlığın arkasına saklanarak, sanki parlamenter hakkını o kendisinin eylemlerini kapatan, saklayan bir zırh gibi gören anlayışın mutlaka değiştirilmesi, büyük mücadelelerle elde edilmiş olan dokunulmazlığın sadece Parlamento'daki faaliyet ve çalışmalarla sınırlı olması ve onun dışındaki her türlü suç ve eylemin kovuşturulabileceği bir dokunulmazlık anlayışının yine bu yeni anayasada şekillenmesi, biçimlenmesi lazımdır.

Tabi, sürekli ilişki içerisinde olduğumuz Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'ni şekillendiren ve Avrupa Birliği'nin hukuksal yapısını oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşmelerin iç hukuktaki gücü ve yürürlüğü, geçerliliği konusunda da yeni Anayasa'da mutlak suretle çok açık, net hükümler getirilmeli ve uluslararası sözleşmeler, Parlamento tarafından imzalanmış ve altına imza atılmışsa, artık onun tartışılmaz bir biçimde bir hukuk kuralı haline geldiğinin çok net ve açık biçimde belirlenmesi gerekiyor.

Değerli dinleyenler; biliyorsunuz klasik parlamenter rejimde yürütme, yasama ve yargı birbirlerinden ayrı, bağımsız ve kendi görevlerini yapan, ama hiçbirisinin diğerini etkilemediği, bir anlamda bir armoni oluşturan ve toplumu, devleti yöneten bir erkler bütünüdür. Burada, özellikle son dönemlerde yaşadığımız Türkiye'deki pratiğinden şunu görüyoruz: Yasa'mızda, Anayasa'mızda çok açıkça yürütme ve yasama ayrı ayrı iki organ denilmesine ve söylenilmesine rağmen, yaşamda, uygulamada yürütmeye yasama iç içe girmiştir, pratikte yürütmeye yasama iç içe girmiştir. Yani, başka bir anlatımla, yürütmenin başı, yasamada dilediği biçimde tasarrufta bulunabiliyor, yasamada dilediği yasayı çıkarabiliyor ve dolayısıyla o iki güç, gerçekten ötelenemez, örselenemez, yenilemez ve karşısında durulamaz bir güç haline geliyor. Bu nedenle bu dengenin mutlaka, ama mutlaka kurulması ve bu dengenin, yani yürütmeye yasamayı frenleyecek, onların bu sınırsız gücünü bir anlamda belirli ölçüde sınırlayacak olan

ÖZDEMİR ÖZOK yargıya gerekli teminatın ve gerekli bağımsızlığın mutlaka verilmesi lazım, bu biçimde oluşturulmalıdır.

Bunun en önemli koşullarından biri de yürütmenin ve idarenin, bütün eylem ve davranışlarının yargı denetiminden, yasamanın tasarruflarının da yargı denetiminden geçmesi lazımdır. Dolayısıyla yürütmenin, idarenin tasarrufları yargı ve yargının bir parçası olan yasamanın tasarruflarını da Anayasa Mahkemesi, Anayasa'ya uygunluğunu, demin söylediğimiz o hak ve özgürlüklerin bütünü olan ve insanı, insanın hak ve özgürlüklerini öne çıkaran, insanın geleceğini güvenle, huzur içerisinde ve hukukun teminatı içerisinde yaşayabileceği ortamı yaratacak Anayasa'ya uygunluğunu mutlaka sağlayacak güçlü bir Anayasa Mahkemesi oluşturulması gereklidir.

Siyasi partilerin kapatılması konusunda da bugün geldiğimiz noktada kuşkusuz siyasi partilerin daha disiplinli, daha düzenli olmaları gereklidir. Demokrasilerin vazgeçilmez unsuru partilerdir, partisiz demokrasi düşünülemez. Siyasi parti, bir amaç etrafında, o amacın iktidara ulaştırmak, iktidara getirmek için çalışan, belirli düşünceyi paylaşmış insanların bir araya geldiği bir oluşumdur. Böyle bir oluşumun olmadığı demokrasiyi düşünmek mümkün değil. Ama siyasi partileri gerçekten demokrasinin gelişmesine, demokrasi kültürünün gelişmesine, demokrasinin bütün kurallarıyla çalışabileceği, işleyebileceği ve kendi içinde bu kuralların yaşadığı bir siyasi parti bünyesi, yapısı haline getirilmesi mutlaka gereklidir. Çünkü siyasetin oluşması, ülkemizde siyasi partilerin demokrasiye, insan haklarına, hukukun üstünlüğü ve hukuk devletine olan inancıyla ancak ölçülebiliyor ve test edilebiliyor. O nedenle, siyasi partiler de son derece önemli kurumlardır.

Bir ülkenin bilim ve teknik alanında en önemli kaynağı, eğitim ve eğitimin en son vardığı nokta da yükseköğretimdir. Ülkemizde de yükseköğretimin mutlaka yeni biçimde düzenlenmesi, ama yıllardır eleştirdiğimiz YÖK değil, yeni, çağdaş, özerk ve bilimin bağımsızlığını ve özerkliğini sağlayacak bir yeni YÖK oluşturulması mutlaka gereklidir. Bu yeni anayasada bunun da düşünülmesi gereklidir.

Bir de değerli dinleyenler, gerçekten çağdaş bir kurum olan "ombudsman"lığın da Türkiye'de anayasal bir kurum olarak getirilmesi konusunda çok yararlı olacağı, birçok düşüncesi, birçok sıkıntısını, birçok derdini belirli yerlere iletemeyen insanlara aracı olacak bu kurumun da mutlaka getirilmesi gerekir diye düşünüyorum.

Bir de Türkiye'nin özelinde yıllardır Türk diline ve tarihe çok önemli hizmetler yapmış Türk Dil Kurumu ve Tarih Kurumu'nun da yeni yapılacak sivil Anayasa'da da düzenlenmesi ve bu kültürün, bu geleceğin, bu toprağın insanların kültürlerinin yaşayabileceği, gerçekçi, objektif, tarafsız bir tarihinin biçimlenebileceği bir Tarih Kurumu'nun da mutlak biçimde oluşturulması gereklidir diye düşünüyorum.

Değerli Konuklar; gerçekten ana hatlarıyla ve satırbaşlarıyla sizlerle paylaşmak istediğim ve düşündüğüm anayasa ile ilgili düşüncelerim bunlar. Ama bütün dileğim, bütün düşüncem, ülkemizdeki bütün insanların, halkımızın güven içerisinde, huzur içerisinde, birbirini seven, sayan, birbirini tamamlayan, birbirini bütünleyen bir anlayış içerisinde daha çok demokrasi, daha çok insan hakları ve bunların olduğu ve bunların şekillendiği, herkesin kendini güven içerisinde hissettiği bir hukuk devletinde buluşmak dileği, umuduyla hepimize saygılar sunuyorum. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum, sağ olun.

Oturum Başkanı: Sayın Başkan'ım; bu veciz açıklamalarınızdan dolayı çok teşekkür ederiz.

Sayın Başkan'ımızı da dinledik, o da diğer konuşmacılar gibi mevcut Anayasa'mızın problemlerimizin çözümüne cevap vermediğini, bu Anayasa'nın tümünden yürürlükten kaldırılmasının gerektiğini, yeni bir anayasanın yapılmasının lüzumuna değindiler. "*Ancak yeni anayasa yapılırken toplumun tüm kesimlerinin de katkıları sağlanmalıdır; böylece müşterek, toplumun her kesiminin katkı verdiği çağdaş, sivil bir anayasa oluşturulmalıdır*" dediler.

Değerli misafirler; konuşmacılara sorularınız kavuşturulmuş bulunmaktadır. Konuşmacılar, bu sorduğunuz sorulara cevap verecekler. Gerçi her üç konuşmacımız da aynı görüşte birleştiler, birbirlerine itirazlarının olacağını sanmıyoruz, ama yine de bu arada birbirlerinin konuşmalarına yönelik açıklamaları, beyanları da olacaksa, onları da bu soruları cevaplandırma faslında yapabileceklerdir.

Soruları cevaplandırma bölümüne yine sayın Hoca'm İbrahim Kaboğlu ile başlıyoruz. Sayın Kaboğlu, kendisine intikal eden soruları cevaplandıracaklar.

Buyurun sayın Hocam.

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

Prof. Dr. İbrahim Ö. KABOĞLU: Teşekkür ederim sayın Başkan.

O kadar çok soru geldi ki bana –mutlaka diğer konuşmacılara da gelmiştir-. Tabii ilginin bu kadar fazla olması aslında çok sevindirici. Gerçekten bu sorular, farklı meslek mensuplarına ait. Öğrencisinden işçisine kadar bu çeşitliliği, farklılığı yansıtıyor. Hepsini teker teker okuyup cevaplandırmak gerçekten çok zaman alacağı için, elden geldiğince bunları kısaca belirtip, gruplandırıp cevaplandırmaya çalışacağım.

Öncelikle, sayın Başkan'ı da ilgilendiriyor, Türkiye Barolar Birliği'ne yönelik bir miktar eleştirel yaklaşımla, "*Türkiye Barolar Birliği sivil bir kuruluş mudur, sivil bir anayasa hazırlayacak özgürlükçü bir düşünceye ne kadar yatkındır?*" biçimindeki soruyu ele alacağım. Başkan'ın konuşmasında bunun yanıtı vardı, kendisi konuşmasıyla yanıt vermiş oldu. "*Dolayısıyla bu çerçevede hazırladığı Anayasa, ne kadar özgürlükçü olabilir?*"

Türkiye Barolar Birliği'nin ne kadar özgürlükçü olduğunu gördünüz, ama bizim anayasa hazırlama tarzımızı belirtiyim: Barolar Birliği bizi çağırdı, davet etti, ama Barolar Birliği, bizim nasıl bir anayasa hazırlayacağımız konusunda herhangi bir şeyde bulunmadı ve bizim hazırladığımız metin üzerinde de herhangi biçimde oynama yapmadı. Fakat burada aslolan şu: Sayın Özak, o sırada zaten Genel Sekreter, sayın Eralp

Hoca'mız ise Genel Başkandı; ben onlara şunu söyledim: "İki nedenle bu işe girdim: Bir, Türkiye Barolar Birliği olduğu için, yani herhangi bir dernek veya oda değil. İki, bu iş gönüllü olarak bize çağrıda bulunduğu için, yani herhangi biçimde ücrete ya da bedele tabi olmadığı için." Bu bakımdan biz özgür olarak düşüncemizi kullandık. Aksi halde güdümlü bir çalışmayı biz de kabul etmezdik

Ancak şu var tabii: Ben, İbrahim Kaboğlu olarak hazırlasaydım, daha farklı olacaktı, benim görüşlerime daha uygun olacaktı. Bir uzlaşma metni, birden çok kişi başladığı zaman uzlaşacaksınız. Biz mesela 1. maddesine şöyle bir hüküm koyduk, şöyle bir belirleme: "*Cumhuriyeti halka indirmek için gerçekte bütün yurttaşların ortak varlığı olan cumhuriyet*" kavramını kullandık. Ne kadar tartışma yarattı biliyor musunuz bu kavram kendi içimizde ve epey yumuşattık. Yani bir uzlaşma metni tabii, bir grup hazırladığı için. O bakımdan idealidir demiyoruz; zaten olmadığını sayın Başkan da söyledi, çalışma yapıyoruz.

Mesela, bu çerçevede -sayın Bakan da belirtti- biz tek başımıza belki anayasa yapacak güce sahibiz. Ancak önemli olan bu değil; önemli olan, toplumun beklentileri doğrultusunda bir metin hazırlamaktır, biz de onu yapmaya çalıştık. Ama her zaman tartışmaya ve geliştirilmeye açık bir metindir, 2 yıl sonra ben bile çok eleştiriyorum.

"Güvenliği esas alan ve kendi vatandaşını en büyük tehlike olarak gören mentaliteyle hazırlanan bir anayasanın asıl maksadı, vatandaşının hak ve hürriyetlerini sağlamak olduğu söylenebilir mi? Asıl şikâyet, esas sakatlık nedeni bu değil midir?"

Konuşmam sırasında bu nedenle etik temel üzerinde durdum; anayasa hangi ahlaki temele dayanmalı? Çok eleştirebiliriz, yapılış tarzı itibariyle, ama iki anayasa arasındaki temel farklılığı belirtmek lazım: 1961 Anayasası, insan haysiyeti kavramını öne çıkaran bir anayasa idi. 1982 Anayasası, hep öldürmeyi, idam cezasını, şunu bunu, yani bir tür insanına kuşku ile bakan ve onu öldürme noktasına kadar cezalandırılmasını

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

öngören bir yaklaşım. İşte yeni anayasa, bu yaklaşımı aşmalıdır; zaten buradaki tartışma da nedir; bu içtenliği yakalamak, birbirimizi tanımaktır. Bana iletilen soruların belki tümünü burada yanıtlamayacağım, ama bu çeşitliliği, bu düşünce özgürlüğünü, bu farklılığı yansıtması açısından son derece önemli olduğunu düşünüyorum ve biz de zannediyorum bunu yapmaya çalışıyoruz burada; saydamlık, içtenlik.

"1982 Anayasasının bütün günahı ihtilalcilere mi aittir?" "Profesör"lere yollama yapmış. Tabii ki günahın önemli bir kısmı profesörlerindir. Ama ihtilalciler, onların görüşlerine uygun profesörleri belirlemişlerdir. Bu profesörler, eğer kendileri gerçekten demokratik düşünceye sahip olsalardı, ihtilalcileri frenleyebilirlerdi. Ama bugün çok kızdığımız askerler, emin olun Anayasa Komisyonunun hazırladığı metinlerde bazı hükümlerin üstünü çizmişlerdir, "hayır, bu da fazla, bu kadarı da olmaz" diye, yani sivillerden daha demokrat olmuşlardır. Bu da bizim ülkemizin gerçeğidir. Yani sivil olmak, kravatsız olmak anlamına gelmiyor; bunu bilelim, bunu gözden uzak tutmayalım.

"Sivil bir anayasanın bugüne kadar oluşturulamamasının en büyük sebeplerinden birisi olarak derin devlet anlayışı olduğu söylenebilir mi?"

Arkadaşlar; derin devlet diyoruz, ama biz kendimizi açıkta devlet olarak kabul edelim, devlet yurttaşı olarak kabul edelim; Parlamento yüzeyde, derinde değil. Peki Parlamento anayasayı değiştirdi de acaba hangi devlet kurumu onu engelledi? Tabii herhalde böyle bir şey varsa, sayın Bakan belki söylemeyecektir, ama zannetmiyorum. Yani şunu kabul edelim: Altı parlamento kurulduysa, eğer o parlamentolar bazı temel yasalara değinmedilerse, o zaman sayın Bakan'ın çok güzel biçimde açıkladığı gibi, 1980 dönemine o günahı yükleyemezler, o günah kendilerinin bakış açılarından kaynaklanan günahtır. Derin devlet kavramının ben sorgulanmasından yanayım. Derin devlet kavramı, bize az demokrat oluşumuzun, az özgürlükçü oluşumuzun güzel bir bahanesidir, bunun bu şekilde kullanılmasına da sonuna kadar karşıyım.

"Anayasaların yapımında ideal olan da halkın katılımı, aydınların katılımı; Türkiye'de böyle bir şey yapılmış mıdır?"

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

Arkadaşlar, şunu söyleyeyim: Hiçbir ülkede bütün yurttaşlar birlikte anayasa yapmamıştır. Önemli olan, katılımı sağlamaktır; mutabakat metnini oluşturmaktır. Bunun en geniş tartışma ortamında ve en geniş güçler dengesinin mevcut olduğu bir parlamentoda oylanmasıdır. Halkoyuna sunulmasıdır; halkın "evet" ya da "hayır" biçiminde bir yanıt verme olanağının bulunmasıdır.

"28 Şubat binlerce yıl devam edecektir, ne diyorsunuz?" Bu da dediğim gibi, deminki sorularla birlikte değerlendirilmelidir. Önce ben anayasa hukuku profesörü olarak ne kadar demokratım, bunu düşünmek ve sorgulamak durumundayım; yoksa *"karşımdaki general ne kadar demokrat?"* sorusunu sormamam lazım. Önce ben ne kadar özgürlükçüyüm, bunu düşünmem gerekir ki, bence bu konuda tıpkı 1982 Anayasası'nın yapım sürecinde olduğu gibi sorumluluğu üzerimizden atamayız.

"Toplumun mutabakatı ile hazırlanan anayasa, ülkemizin şartlarına uygulanabileceğine inanıyor musunuz?" Eğer gerçekten mutabakat ile hazırlanırsa, uzlaşma ile hazırlanırsa neden olmasın?..

Türkiye'nin yönetimine ilişkin sorular var, onları gruplandırdım; kimisi *"Bölge idareleri, Türkiye vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliği biraz açar mısınız?"* diyor. Bölge yönetimlerinden önce ülkemizin durumuna değinmekte yarar var. Bizde köy, belediye, il özel idare orada duruyor. Belediye dışında yerinden yönetim birimi yok, onlar göstermelik, ama belediyeleri de alaturka yapmışız açıkçası. Belediye yönetimi yerine *"belediye başkanlığı"* deyimi öne çıkmaktadır yani bizde başkanlık çok önemlidir. Hatta büyükşehirlerde bakarız, park falan, büyükşehir belediyesi, altına belediye başkanının adı ve ünvanı yazılı hayır, olmaz. Belde yöneticisinden çok, o belde eseridir. Dolayısıyla biz, belediyeleri bile yerel yönetimler değil de kişi yönetimleri temelinde kurmuş bulunuyoruz. Dolayısıyla onları ıslah etmemiz gerekir. Avrupa'nın birçok ülkesinde olduğu

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

gibi, bunu bölge bırakabiliriz, ama dikkat edin, yerel yönetimlerde başkanlık öne çıkmıyor, konseyler çıkıyor, halkın seçtiği kurullar çıkıyor. Bizdeki en büyük eksiklik o değil mi? Bizde *"ben yöneteyim, ben konuşayım, ama kurul yönetimi hep ikinci planda kalır; az konuşsun"* bu maalesef genel tavrımızdır, burada ona dikkat etmek lazım.

Kültürel çeşitlilik kavramı çok önemli tabii. Ama zengin kültürel çeşitliliğimizi de, tıpkı, zengin tarihi mirasımızı çarçur ettiğimiz gibi; zengin kültürel birikimimizi ortaya çıkarıp onu potansiyel güç olarak olumlu yönde kullanacağımız yerde onu bastırmak için çalışıyoruz. Biz de zaten o nedenle kültürel çeşitlilik kavramını Barolar Birliği Anayasa önerisine koyduk. Gerçekten plüralizm, çeşitlilik, kültürel farklılıktan başlar.

İkinci soru, *"ABD'deki gibi eyalet sistemini benimseyen bir anayasa daha faydalı, uzun ömürlü olamaz mı?"* Avrupa'daki genel eğilime uygun olarak yerel yönetimler çerçevesinde bölge yönetimini koyduğumuz zaman ve artık kültürel çeşitliliği sağladığımız zaman, bana göre Türkiye için en uygun model, şu ana kadar cumhuriyet rejimi altında sağladığımız siyasal birliktir. Önemli olan, Adıyaman'ın nüfusu 100 bin ise, o nüfusa denk düşen milletvekilini, İstanbul'un temsil edildiği biçimde buranın da göndermesidir, yani her oyun eşit değerde olması. Biraz önce biri diyor ki, *"bir profun oyuyla, bir çobanın oyu eşit mi olmalı?"* Ben derim ki, *"bir çobanın oyu benim oyumdan daha değerlidir"*; tabii ki eşit olmalıdır.

Arkadaşlar; o bakımdan sorun, Avrupa'lara anlatamadığımız şey -tabii bizim de günahlarımız var- şu: *"Siyasal haklar"* diyor, Türkiye'de siyasal haklar, örneğin Kürtlere siyasal haklar. Ben de onlara diyorum ki, *"Türkiye'de Kürtlerin ya da bir başka etnik kökenin siyasal hakkı sorunu yok, Türkiye'de kültürel haklar sorunu var"*. Biz kültürel hakları kendimize benzettik, Anayasa'mıza bile dil yasağını koyma *"maharetini"* gösterdik ve biz şimdi onları ayıklamaya çalışıyoruz. Yani sorun şurada: Kültürel çeşitlilik ile siyasal birliği birbirinden ayırmak lazım. Bir ülkede kültürel çeşitlilik, tabanda çeşitlilik ne kadar güvence altına alınırsa, o ülkede siyasal arenada, Ankara'da, parlamen-

toda birlik ve bütünlük çok daha kolay sağlanır. Ama o alttaki farklılıklar ne kadar çok bastırılırsa, yukarıda birlik sağlanmış görünümü ortaya çıksa da, aslında birlik sağlanmış olmaz. Anayasal teamüller Türkiye’de maalesef az yer kaplar, bu nedenle geçmiş deneyimlerimizden yararlanmalıyız.

“İnsan haklarını ihlal eden kamu görevlileri...” Zaten Anayasa’da yapılan değişikliklerle hep kamu görevlilerine rücu hükümleri konulmuştur. Zannediyorum yeni düzenlemelerle bu hükümler daha da pekiştirilmelidir. Ama bu konuda zihniyet değişikliğini kuruluşla hizmet daha önemli.

“Demokratik uygulama açısından % 10 barajı...” Evet zaten onu savunuyorum ben; 1982 parlamentolarının ortak paydası, % 10 baraj ayıbıdır. 1999 seçimlerinden sonra oyların yaklaşık % 20’si parlamento dışında kalınca şöyle bir makale yazmıştım: *“Ne istikrar, ne adalet”* diye, Anayasa’nun 67. maddesinin ihlal edildiğini öne sürmüştüm. Maalesef bu 2002 seçimlerinde % 45’e tırmandı. Biraz önce sayın Bakan dedi ki, *“367 oyla Anayasa’yı değiştirebiliriz, ama bunu yapmayız.”* Ben korkarım ki eğer bu % 10’luk baraj kalkmazsa, gelecek dönem tek parti parlamentoya girerse, o zaman o tek parti 550 milletvekiline sahip olabilir, ama vicdanen anayasayı belki hiç değiştiremeyecek. Çünkü daha başta kendisi diyecek ki, *“Hayır, bu kadar büyük meşruiyet zemin kaymasıyla anayasaya dokunamam”*, Bu nedenle sorunuzda tamamen haklısınız.

“3 Kasım 2003 seçimleri, Seçim Kanunu...” Evet, belirttim, parlamentoların ortak ayıbıdır, bence Seçim Kanunu’ndan başlamak lazım.

Başkanlık sistemiyle ilgili bir soru gelmiş. Ben başkanlık sistemi değil, Türkiye koşullarında parlamenter rejimin daha uygun olduğunu savundum, halen onu savunuyorum. Çünkü demokrasi kültürüne, kolektif yönetime parlamenter rejim daha uygundur, bizim tarihi birikimimiz de ona yatkındır. Dolayısıyla, şimdilik bunu belirtmekle yetineyim.

“Anayasalarımız dikta ile yapılageldiğinden sivilleşme...” İşte zaten onu aşmaya çalışıyoruz.

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

"Milli eğitim politikasını her yeni iktidar değiştiriyor, yeni anayasayla böyle bir şey..." Şunu söyleyeyim: Milli eğitim politikası, gerçekten milli eğitim bakanlarının önemli bir uğraş alanıdır ama sayın Bakan'a bir eleştiri yönelteyim: Bu yeni bakanımız çok daha mahir; hem milli eğitimle, hem de yükseköğretimle uğraşmaktadır, ilgilenmektedir. Umarım bu sesimizi oralara kadar ulaşır da, gerçekten bu kadar hızlı biçimde onlarla oynamaya kalkmazlar ve gerekli feformlar ortak akılla olur.

Şunu belirteyim: Anayasal fetişizme de kaymayalım arkadaşlar; anayasaya çok iyi hükümler de yazsak, biz ortak akıl oluşturamazsak, anayasada yazılan iyi hükümler bir işe yaramaz, tıpkı milli eğitim politikası gibi. O bakımdan bütün bu konuşmalar, aynı zamanda bence yeni bir metnin ortaya çıkarılması kadar, ortak akıl oluşturmamıza katkıda bulunmalı, o zaman tabii ki daha iyi olur.

Önemli bir soru; *"7 tane uyum yasası, ama yönetmelik ve genelgelerle uygulamada normlar hiyerarşisinde bir aykırılık, uyumsuzluk, direngenlik gözlenmektedir..."* İşte zaten resmi alfabe kıstasıyla hazırlanan dil konusu, bunlar ayıklanmaya çalışılıyor ve zannediyorum bunları ayıklamak gerekir.

"Anayasa'dan 'Türk' tanımını çıkardığınız zaman, yerine hangi kavramı koyacaksınız?" Biz *"Türkiye Cumhuriyeti"* dedik ve zannediyorum Türkiye Cumhuriyeti çok kapsayıcı bir kalıp oluşturmaktadır.

"Kürt sorunu, anayasal bir sorun değil midir?" Bence Türkiye Cumhuriyeti kavramı içerisinde çözülebilecek bir sorundur. Burada bütün sorun, bizim savunduğumuz haklar ve özgürlüklerin bizim gereksinimimiz olduğunu hepimizin kabul etmesi. Dikkat edin, terörizmin büyük ölçüde bitmesinden sonra üç, dört yıl geçti, ama genel iyileştirmeler dışında Güneydoğu bölgemize yönelik olarak haklar konusunda, somut ilerlemeler sağlanamadı ve tabii bu konuda bizim için aşağılayıcı olan Amerika'nın, Avrupa'nın dayatmaları karşısında bulunuyor olmamızdır. Bu konuda dileriz ki, hakları bu alana özgü olarak da somutlaştırabildiğimiz ölçüde onların baskılarını azaltırız.

"Anadilde eğitim insani hak..." Ben buna dil özgürlüğü diyorum, dil öğrenimi diyorum. Ancak değerli arkadaşlar; biz Türkçe'de eğitimi Fransızca ve İngilizce karşısında tartışıyoruz, Türkçe'mizin sınırlı olduğunu düşünüyoruz. "Bir Türkçe sözcüğüne Fransızca'da beş ayrı anlamı var" ya da "Osmanlıca sözcükleri de kullanalım" diyoruz, "Türkçe kısır" diyoruz. Acaba bunun da ötesine geçerek dillere yönelip, "hayır, bu dilde de eğitim yapalım" demek gelişmemize katkıda bulunur mu yoksa yeni baştan çıkmazlara bizi götürür ve aksatır mı, duraksatır mı? Mesela Fransa, bu kadar özgürlükler beşiği olarak kabul edilen bir ülke; evet Britanca'yı öğreniyor, Korsikaca'yı öğreniyor, ama Fransızca dilinde eğitim veriyor. Zannediyorum bu açıdan da konuya bakmakta yarar var.

İBRAHİM Ö.
KABOĞLU

Tabii diğer sorular da var, ama uzatmayayım, çünkü nihayet diğer konuşmacılar da yanıt verecek. Ancak bu soruları çok güzel bir anı ve çalışmalarımda ışık tutucu birer malzeme olarak saklayacağım.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz sayın Hoca'm.

Sayın Başkan, siz buyurun efendim, son sözü Sayın Başkan'ımıza verelim.

Özdemir ÖZOK: Bana yöneltilen -bilmiyorum toplantımızla ne kadar ilgisi var, ama yanıt vermemiş olmayayım-sorulardan biri şu: "Sayın Türkiye Barolar Birliği Başkanı; Av. Eren Keskin, sırf düşüncelerini açıkladığından dolayı yönetiminiz tarafından cezalandırılmasını sivil demokratik bir anayasayla bağdaştırabiliyor musunuz?"

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

Bu soruyu bize çok yönelten var ve de ben, -hani yine kafası bu konuda meşgul olanları da aydınlatmak bakımından- açıklamak durumundayım: Öncelikle bu cezayı biz vermedik, bu bilgi noksanlığı, bu bir. İkincisi, değerli arkadaşlar, değerli dostlar, değerli dinleyenler; bir şeyi eleştirmek ayrı şeydir, bir şeye uymak ayrı şeydir. Biz avukatız, biz hukukçuyuz. Anayasa konusundaki düşüncelerimizi açıkladım, biz onun

ÇAĞDAŞ SİVİL BİR ANAYASANIN GEREKLİLİĞİ

ÖZDEMİR ÖZOK

arkasında duruyoruz. Ancak Türkiye’de bir hukuk düzeni var, bir kurallar bütünü var, bir yasalar bütünü var.

Devlet güvenlik mahkemelerine kurulduğu günden bu yana en ağır eleştiriyi getiren Türkiye Barolar Birliği’dir. Ancak Türkiye Barolar Birliği, bir hukuk kuruluşudur, yasalara ve kanunlara önce kendisi uyacaktır, bunu tartışmak ayrı bir şeydir. Ben bir yasanın toplumun beklentisine ters olduğunu, insan haklarına aykırı olduğunu; bir mahkemenin, bir kuruluşun kesinlikle insan haklarına, demokratikleşmeye, hukuka, hukukun üstünlüğüne aykırı olduğunu söylememle ona uymam arasında bir çelişki olduğunu kabul etmiyorum. Biz hukukçuysek, onların kaldırılmasını, daha çağdaş kurumların, daha çağdaş yasaların yapılması için de mücadele vereceğiz. Biz bu tutumumuzu avukat olmanın, hukukçu olmanın getirdiği sorumlulukla yapıyoruz ve öncelikle yasaları biz uygulayacağız. Ama yasaları yapan parlamentoya da bunun yanlış olduğunu, antidemokratik olduğunu, bunun sıkıntılarının olduğunu da biz götüreceğiz.

Bu arkadaşımız, bugünkü meri mevzuatla İstanbul Barosu tarafından cezalandırıldı, biz cezalandırmadık ve Türkiye Barolar Birliği Disiplin Kurulu da bu cezayı onadı, bu kararı Adalet Bakanlığı onadı. Arkadaşımız, Danıştay’a dava açtı ve Danıştay’dan yürütmenin durdurulmasını istedi. Yürütmenin durdurulması reddedildi ve dava esasta da reddedildi. Mücadelesine de saygı duyuyorum, ama biz Türkiye’de yasaları uygulamak mecburiyetindeyiz, ne kadar canımız yanarsa yansın. Türkiye Barolar Birliği olarak bu yasaların değiştirilmesi için en büyük mücadeleyi vereceğiz, ama bunların uygulanmasından kesinlikle vazgeçmeyeceğiz.

Efendim, bu arada sayın hocama yöneltilen soru; *“Türkiye Barolar Birliği sivil toplum örgütü müdür ki, kalkıyor böyle bir sivil anayasa yapma gibi bir düşünce içine giriyor?”*

Arkadaşlar; size şunu burada ifade ediyorum ve her yerde de bu sözümün arkasında duruyorum: Türkiye Barolar Birliği yönetimi, 74 baronun temsilcisi tarafından 13 Mayıs

2001’de Diyarbakır’da seçildi. İyisinden de biz sorumluyuz, kötüsünden de biz sorumluyuz. Hiçbir makam, hiçbir mevki, –sayın Bakan’ımız burada– sayın Bakan’ımızdan ya da başka birinden; derin devletten, sığ devletten, şuradan buradan, ne yaptıysak doğrusu da bize aittir, eğrisi de bize aittir. Dolayısıyla sivil anayasayı da yapma anlamında hiçbir kimseyi kendimizi endeks görmeden bugüne kadar birikimlerimiz, toplumdaki beklentilerimiz, insanlarla paylaşacağımız şeyler nelerse –sayın Hocam onu çok güzel ifade etti– Barolar Birliği yönetimi olarak kendilerine bu konuda ricada bulunduk. Ancak kesinlikle ve kesinlikle bu konuda bir telkinde, bir dayatmada, “*hayır, bu böyle olmaz, şöyle olmalı*” gibi bir davranış ve duruş içerisine girmedik. Bu nedenle Türkiye Barolar Birliği, bu konuda anayasa önerisi ve yasa önerisi yapmakta iyiyse de, kötüyse de, çağdaşsa da, demokratikse de, faşistse de, tutucuysa da, otoriterse de kendisine aittir. Bütün günahı ve vebali Türkiye Barolar Birliği’ne, bu faturayı Türkiye Barolar Birliği yönetimine çıkartmak zorundayız.

Bir değerli dinleyenimiz soruyor; *“İdari yargılama hukukunda her alanda idarenin takdir yetkisiyle karşı karşıyayız. Bu durumda fert, idareye karşı hiçbir hakkını savunamıyor; çünkü idare mahkemeleri ferdi haklı görse bile, idarenin takdir yetkisine karışamıyor. Bu hukukta boşluğunu anayasal bir temel oluşturulması düşünülebilir mi?”*

Arkadaşlar; yürütme ülkeyi yönetir. O konudaki tercihleri, o konudaki takdirleri de kendilerine aittir. Burada yargının yapacağı, hukuka uygunluk, hukuk içerisinde bu işlemlerin yapılıp yapılamayacağıdır, bunun kamu yararı içerisinde olup olamayacağı konusudur. Bunun dışındaki bütün değerlendirme, o sorumluluğu alan, sonunda Meclis’e, halkına karşı her türlü sorumluluğa karşı faturayı ödeyecek olan yönetimin, yürütmenin takdir yetkisine kesinlikle karışamaz, ama hukuk dışı bir işlem yapmışsa yargılama ona dikkat eder diye düşünüyorum.

“Efendim, açlığandan, cahilliğinden ötürü fırından ekmek kaçırarak devletin trilyonlarını çalanların cezası nasıl olur? Devletin tril-

ÖZDEMİR ÖZOK

yonlarını çalanlar bir gün vekil veya bakan olabiliyor, ekmek çalanlar adi suçlu olarak damga yiyor. Ne dersiniz?" Bunun konumuzla çok ilgisi yok, ama yasalardaki birtakım çarpıklıklar, çok da katılmıyorum.

"1961 ve 1982 anayasaları, birer askeri anayasa olmalarına rağmen sivil bir anayasa yapılamıyor. Yoksa askerler anayasa yapmayı bizden daha mı iyi biliyorlar?" Yani bugüne kadar yapamadık, ama bundan sonra yapalım. Bir müdahale olmadan -sayın Bakan'ımız da ifade ettiler- bundan sonra biz kendimiz kendi dünyamıza, kendi geleceğimize ışık tutacak yeni bir anayasa hep beraber, -bu da büyük bir kaynak olacak, bu geceki toplantı da bir ışık olacak- düşünelim, yapalım. Askerler de bu toplumun içerisinde çıkmış kişiler, ama her şeyi askerlere havale etmek ve ciro etmek de son derece yanlış, biz kendi işimizi kendimiz yapalım.

"1961 ve 1982 anayasalarında idari alandaki gelişme bakımından 1961 Anayasası, 1982 Anayasası'na göre daha ileri olduğu görülmekte. Neden ilerleme değil de böyle bir gerileme olmuştur?" İşte hep anlatıyoruz; 1961 Anayasası, gerçekten inceleme ve tetkik etme olanağı olanlar varsa göreceklere, bugün Avrupa Birliği'nin bize önerdiği Kopenhag Kriterleri'nin çoğu, 1961 Anayasası'yla yakalanmıştır. Bu kadar çağdaş bir anayasayı, bu kadar geniş, bu kadar özgürlükçü bir anayasayı Türk toplumuna reva görmediler ve 1980 darbesinden sonra onu budadılar ve bugünkü hep şikâyet ettiğimiz 1982 Anayasası'nı biçimlendirdiler.

"Adli Yılm açılış gününde yaptığımız konuşmanızı dikkatle dinledim ve oldukça hoşuma gitti. 'Yargı bağımsız değil' diyorsunuz. Daha birçok konuyla birlikte, peki bağımsız olmayan yargı nasıl ve hangi güçlerce işletiliyor? Sizce bu durum ülkemizin geleceği için tehlike değil midir; neden yargı bağımsız değildir?" Tabii bu konuda *"yargı neden bağımsız değildir?"* diye eğer girecek olursak, sanıyorum konuştuğumuz kadar söylenecek de çok söz var, ama ben kısaca şunu söylüyorum: Yargı neden bağımsız?

Değerli dinleyenler; sav, savunma, hüküm üçlüsünde sav, yani iddia makamu her şeyi söyleyebilir, her şeyi iddia

edebilir, her ithamda bulunabilir. Savunmayı temsil eden barolar, Barolar Birliği ve avukatlar, savunma adına o savunma hakkını kullanırken her şeyi anlatabilir, söyleyebilir. İşte bu anlatılan, iddia edilenleri çözen ve ayıklayan, hakkı ve adaleti gerçekleştirecek olan da ülkemizde iki kurum var; Türk Milleti, Türk halkı, millet adına, ulus adına görev yapan iki kurum var. Bunlardan bir tanesi yargı, bir tanesi de Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. O nedenle biz "yargı bağımsız değil" derken, yargının bu işlevine, bu konumuna ve bu görevine uygun bir statüye getirilmesi. Hangi anlamda bir statüye getirilmesi? Atamadan tutunuz, coğrafi teminattan tutunuz, özlük haklarından tutunuz, hâkim gece evine gidip yattığı zaman dosyasından, vicdanından başka hiçbir şeyi düşünmeyecek bir ortamı yakalamasıdır. Biz yargı bağımsızlığında hedef ettiğimiz nokta budur; vicdanıyla, dosyadaki bilgileriyle karar verebilecek bir yapıya, bir oluşuma hâkimlerin ulaşması lazım. Bugün Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi yargıçları hariç, bütün yargıçlar hakkında Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu her türlü tahkikatı yapabiliyor. Böyle bir yapının içerisinde yargı bağımsız olamaz, yargıç bağımsız olamaz, yargıç bu tehlikeden kurtulmuş olamaz.

Bakınız, sizinle bir şey paylaşmak istiyorum: Değerli Hocamız Hikmet Sami Türk'ün Adalet Bakanı olduğu dönemde Aydın'da bir panel düzenledik. Medeni Kanun yeni kabul edilmiş, Medeni Kanun'un kabul edilmesi nedeniyle bu salon gibi çok saygın yargıçların, çok saygın avukat arkadaşların ve Aydın halkının katıldığı bin kişilik bir salonda panel yaptık. Panelin açılışında aayın Adalet Bakanı, daha sonra ben ve Aydın Barosu Başkanı konuşma yaptı. Aydın'daki bütün yargıç arkadaşlarımız, sayın Adalet Bakanı'muz bir mazeret beyan etti, dedi ki, "Valiyle beraber bir yeri ziyarete gideceğim" dedi. Sayın Adalet Bakanı'muz kalkar kalkmaz, protokoldeki oturan bütün yargıç arkadaşlarımızın üç sırası, üçü de kalktılar, bütün hepsi birden sayın Adalet Bakanı'yla birlikte dışarıya çıktılar ve bir daha salona dönmediler. Düşünebiliyor musunuz, Aydın halkının yaptığı değerlendirmeyi? Yani ben neden, niçin, niye olduğunu söylemiyorum.

ÖZDEMİR ÖZOK

Yine biliyorsunuz Çetin Aşçıoğlu ağabeyimiz, Adana'da yine sayın Hikmet Sami Türk'ü karşılamak için bütün yargıç arkadaşların, savcı arkadaşların, Adalet Komisyonu başkanı arkadaşların duruşmaları bırakarak gidip karşıladığını acı bir şekilde ifade etti. Bir dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da bir adliye ziyarete gittiğinde, *"Efendim, falanca yargıç sizi ziyaret etmedi, duruşması var"* dediği zaman, *"Aman, sakın gelmesin, o yargıçtır, o halk adına karar veriyor, millet adına karar veriyor; biz onun ayağına gideriz"* biçiminde anlayış sergilemiştir. Dolayısıyla, yargıç arkadaşların hiçbir biçimde, hiçbir şekilde bağımsızlıklarına gölge düşürecek bir yapılanmayı Türkiye Barolar Birliği kabul edemiyor.

Şunu tekrar söylüyorum: Yürütme, yasama ve yargı erkleri içerisinde en az olanağa sahip olan, en az maddi ve moral değere sahip olan yargıç ve savcılarımız, büyük bir özveriyle ve gerçekten büyük bir onurla yargıyı ayakta tutmaya çalışmaktadırlar. Kendileriyle her gün birebir ilişki içerisindeyiz. Dolayısıyla biz, *"yargı bağımsız değil"* derken, Anayasa'da da belli hükümler var, onları da saymak istemiyorum; yargıçları savcılardan ve avukatlardan ayırıyoruz. Yargıçlar, gerçekten hakkı ve adaleti gerçekleştiren kurumlar olarak hiçbir etki altında kalmayacak bir tam bağımsızlığa kavuşması lazım.

Efendim, bir son soru: *"Anayasa değişikliği çalışmalarındaki öncülüğünüzü takdirle karşılıyoruz. Yeni Anayasa deyimi varken, neden sivil anayasa deyimi kullanıyorsunuz?"* Yani bugüne kadar yapılan bütün anayasalara yeni anayasa denildi. Farklı, değişik, bizim de katkımız, bizim de ürünümüz, bizim de emeğimiz, mutfağında hepimizin olduğu bir anayasa olarak sivil diye kullandık, yeni bir anayasa diye kullanabiliriz. *"Dünyada sivilin yaptığı otoriter anayasalar çoktur"* diyor. Ben onu bilmiyorum, sayın hocam soralım, öyle midir?

Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Başkan'ım, kıymetli açıklamalarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Buyurun sayın Bakan'ım; hem soruları cevaplandırma, hem de bir son değerlendirme alalım efendim.

Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK: Teşekkür ederim sayın Başkan.

CEMİL ÇİÇEK

Tam iki buçuk saat oldu, dolayısıyla ilginize çok teşekkür ediyorum, çok soru geldi. Bu soruların bir kısmı, tartıştığımız, müzakere ettiğimiz konuyla alakalı değil; bir kısmı özel, emeklilik haklarından tutun, kendi konumuyla alakalı. Oralara girersek iş uzayacak, müsaade ederseniz onları cevaplandırmayı şahsen doğru bulmuyorum.

Bir kısım sorular var, bunlarla ilgili cevabı aslında verdim, herhalde sorular benim konuşmalarımdan evvel yazılmış. Yani "yeterli çoğunluğunuz olduğu halde Anayasa'yı niye değiştirmiyorsunuz?" diye birkaç soru var. Halbuki ben dedim ki, "bu sıradan bir yasa değil, bir mutabakat gerekir; yani 'ben yaptım, oldu' değil, 'biz yaptık iyi oldu' dedirtecek bir anlayışla hazırlanması gerekir." Onun için bu bir matematik sorunu değil, 367-467 sorunu değil, bir uzlaşma sorunudur. Bir şey yaparsınız, yaptığınızın ertesi günü kavgalar, gerilimler, başka türlü sıkıntılar meydana gelirse, ettiğiniz hayır ürküttüğünüz kurbağaya değmez. Halbuki biz bir hayır yapmak istiyorsak, toplumun her kesiminin bir ortalama anlayışını yakalamaya mecburuz. Öyle olmalı ki bu anayasa hem uzun ömürlü olmalı, hem de bundan beklenen fayda sağlanabilmelidir.

Bu Anayasa değişikliği Türkiye'de tabiatıyla yapılacak; ne kadar erken yapabilirsek, o kadar bundan beklenen faydaya da erken kavuşmuş oluruz. Yalnız bu Anayasa değişikliği yapılacaksa, bundan evvel müsaade ederseniz bir-iki hususu göz önünde tutmamız lazım, bir iki hususa -soruyu soran değerli arkadaşlarımız da dahil- dikkat etmemiz lazım: Biz, kişisel olarak veya belli bir grup adına hak talep ederken, başkalarının hakkının olduğunu da kabul etmeliyiz. Yani bu ülkede sadece ben yaşamıyorum, sadece siz de yaşamıyorsunuz, siz ve benim dışımda başka insanlar da var, başkaları da yaşıyor. Dolayısıyla, sadece benim hakkım, sadece benim hakkım, ama

CEMİL ÇİÇEK muhataplarımızın, benim dışındakilerin haklarını yok farz eden bir anlayış içerisinde demokrasiyi geliştirmek, demokratik standartları yükseltmek mümkün değil.

Hak talep ediyoruz, ama başkalarının haklarının olduğunu da nezaketen değil, lafın gelişi değil ya da karşı tarafın arkasına dolanmak için değil, gerçekten samimi olarak kabul etmemiz lazım. Yani sayın Hoca'nın belirttiği gibi, *"ben ne kadar demokratım?"* Halbuki biz genelde suçlama geleneğini çok iyi temsil eden bir toplumuz; kendimizi orta yere koymadan, özeleştiriyapmadan, hemen bütün gücümüzle muhataplarımızın en ince ayrıntısını bile görürüz. Birincisi budur.

İkincisi, bu toplumda yeteri kadar anlaşılamayan bir şey var: Hak talep edenlerin yükümlülüklerinin olduğunu da kabul edilmesi lazım. Hakkınız var, ama buna karşılık yükümlülükleriniz de var. Siz demokrasinin nimetine var, külfetine yoksunuz; hak talep ediyorsunuz, ama *"bana hiçbir sorumluluk düşmüyor, benim de yerine getirmem gereken bir kısım yükümlülüklerim var"* tarzındaki bir anlayışı kabul etmiyorsanız, o noktaya gelmiyorsanız, bu değişiklikleri yapsak bile beklenen fayda yeteri kadar sağlanamaz.

Üçüncüsü, *"hak"* dediğimiz kavram, sadece belli bir kesime, belli bir statüde olanlara ait değildir. Mesela, şu günlerde sıkça muhatap olduğumuz, sanığın hakları var, ama mağdurun hakları yok mu, mağdur hakları üzerinde hiç durmayacak mıyız? Bununla ilgili doğru dürüst bir söyleme, bir mesaja, bir konuşma paragrafına bile çoğu zaman rastlamıyoruz. Bu ülkede, sanığın hakları varsa, sanığın o fiili işlemeden dolayı onun mağdur ettiklerinin de, bir kısım sıkıntıları var, zorlukları var, onların da hakları var, onları da birlikte kabul etmiş olmamız gerekir. Yani demokrasi, bir denge rejimi değil mi? Hak ve yükümlülükler; benim hakkım, başkalarının hakları.

Dördüncüsü, eğer hakikaten sorunlarımızı çözmek istiyorsak ve ciddi bir anayasa yapmak istiyorsak, anayasadan beklenen faydayı da bir an evvel toplumumuza kazandırmak istiyorsak, bunun yöntemi ve üslubu da bence çok önemlidir.

Yöntemini evvelki konuşmamda söylemeye çalıştım; mümkün olduğu kadar burada bir uzlaşmayı aramak lazım. Aksi halde bunun özellikle şu süreçte getireceği bazı sıkıntılar var.

Bakınız, Türkiye’de -bunun arkasına da sığınyor falan değilim, gerçekçilik adına söylüyorum, olabildiğince gerçekçi olmamız lazım- iki bakanın farklı beyanatından bile borsa düşüyor, borsa yükseliyor, faiz 1 puan artıyor, 3 puan düşüyor. Faizin her bir puan artışında, bu ülkenin borç yükü 1 milyar dolar artıyor. Siz bir anayasa değişikliği yaparken, eğer ortalığı fil girmiş züccaciye dükkânına döndürür, o bu tarafa, bu bu tarafa, “alamazsın, veremezsin” karşılıklı yumruklar sıkılır, şu günlerde yaşadığımız gibi herkes yine klasik ezberlediği söylemleri tekrar ederse, o zaman bu ülkeyi yönetmek de zor olur. Çünkü bu ülkenin huzura ihtiyacı var; kalkınması için huzura ihtiyacı var, özgürlüklerini kullanabilmesi adına bu huzura ihtiyacı var.

Emin olun, ben şahsen çok haklı olduğum ve söyleyecek çivi gibi laflarım olduğu zaman bile buraya kadar sabrediyorum; çünkü demokrasi biraz da sabır, tahammül rejimidir. İlle de haklı olmanız gerekmiyor, bazı sözleri söylemeniz için. Bugün söyleyeceğimize, daha uygun bir ortamda söyleyebiliriz. Onun için hem yöntemi önemli, hem de üslubu önemlidir. Özellikle bizim toplumumuz, geriye dönük keskin hatlarıyla ayrılmış, her on yılda bir yeni kavramların arkasında saf tutmuş bir toplum olarak, şu yapılanları ya da yapılamayanları, hain-vatansever, döne-kahraman filan gibi hiç de hoş olmayan, hiç de demokratik olmayan, bizim toplumumuzun geçmişteki kültürüne, geleneğine, anlayışına uygun da düşmeyen söylemlerden soyutlayarak, gerçekten demokrasinin kavramları ve kuralları içerisinde tartışarak çözebilirsek, bu değişikliği böyle yapabilirsek, bunun çok büyük fayda temin edeceğine inanıyorum.

Biz, bütün bu anlayışlarla Avrupa Birliği sürecinin getirdiği bir kısım tetikleyici faktörleri de dikkate alarak, yedi uyum paketi gerçekleştirdik; bunun bir kısmı geçtiğimiz hükümet döneminde, bir kısmı da bizim dönemimizde. Daha yapılacak

ÇEMİL ÇİÇEK

olanlar da var; yerel yönetimler dahil, kamu yönetimi dahil, mali denetimle ilgili, Genel İdari Usul Kanunu dahil, birçok konuda düzenleme yapıyoruz. Bunların bir kısmını bu yıl içerisinde, önce kamu yönetimi, arkasından yerel yönetim reformu dahil üzere getirmeye çalışıyoruz. Bir kısmının hazırlıkları bitti, bir kısmına da devam ediyoruz.

Tabiatıyla en evvel mevzuattaki yasakları ve yasaklamaları kaldırmamız lazım. Uyum yasaları, bir anlamda bunu gerçekleştiriyor. Mevzuatımızı geçmiş dönemden kalma, o dönemin şartlarına uygun veya o dönemin ihtiyacı olarak veya yanlış bir bakışla -ne derseniz deyin, herkes bulunduğu noktadan bunları değerlendirebilir- çıkarılmış olan ve bugün bizi sıkıntıya sokan bu yasalardaki bu mayınları temizlememiz gerekiyor. Uyum paketleri, bir anlamda bunları temizliyor. Bu işin bir yönü. Bunu yapmak ilk şarttır... Ama öbürü bir zihniyet değişikliğiyle alakalıdır. Bu yasaları neticede insanlar uyguluyor. Demin üç beş şeyi onun için saymaya çalıştım. Ama şunu da kimse inkâr edemez: Belli bir süreden beri Türkiye’de önemli adımlar atıldı. Bakın şu toplantının burada yapılması ve bu üslup içerisinde bu soruların sorulabilmesi, bu cevapların verilebilmesi, bu bile çok önemli bir başarıdır, önemli bir adımdır; yeterli değildir, ama önemlidir. Keşke bunu kestirmeden, Novalgin, Panalgin gibi böyle ağrı kesici cinsten, *“al bu hapı yut, 15 dakika sonra da bütün baş ağrıların gitsin, neren ağrıyorsa, oranın ağrısı, sızısı dinsin”* türünden bir formülü olsa, ama bunun dünyada hiçbir formülü yok. Soruyu soran arkadaşlarımız eğer bunu biliyorlarsa, bunu bize de söylerlerse memnun oluruz; çünkü biz bu noktada iyi niyetliyiz, rafları süslemek için bu yasaları çıkarmıyoruz, tabiatıyla hayata uygulansın diye uğraşıyoruz. Ama kabul edelim ki bu bir kültürel değişimdir, bu bir zihniyet değişimidir.

Bu değişim, yasa çıkarmak kadar süratli olmuyor, ama iyi bir yoldadır Türkiye, bu noktada karamsarlığa gerek yok. Zaman zaman bir kısım olaylar meydana gelse bile, onu yargı kendi sistemi içerisinde, kendi bütünlüğü içerisinde bugün değil de yarın çözüyor. Keşke o konular hiç olmasa ya da hiç

gündeme gelmese, bunu temenni ederiz. Ama bugün çöze-mediysek yarın çözülür, yarın çözülmüyorsa üç gün sonra çözülüyor, beş gün sonra çözülür.

Bir de Avrupa Birliği'ni -bakın, bu işin kavgasını veren, bu işte de önde olan bir arkadaşınız olarak tamam, biz Avrupa Birliği için böyle bir gayretin, çabanın içerisindeyiz- cennet filan zannetmeyesiniz; orada da uygulamalar farklı, orada da zaman zaman ihlaller oluyor, orada da birinin "evet" dediğine öbürü "hayır" diyor. İşte Almanya başörtüsüyle ilgili bir karar verdi, Fransa henüz o kararı vermedi, Almanya kendi içinde de tartışıyor. Yani zannetmeyelim ki Avrupa Birliği'nde de her şey güllük gülistanlık. Evet bize nazaran bazı ileri oldukları noktalar var, bazı ileri adımları atmışlar, ama orada da her şey bitmiş değil, her şey yeni baştan tartışılıyor, konuşuluyor. Dolayısıyla kendimize de bir özeleştiri yapalım, ama bu gelişmeleri de hiç olmamış gibi farz ederek, yapıların bu çalışmaların hiçbir faydası yokmuş gibi bir anlayış içerisinde olarak bir karamsarlığa düşmemizin de bir anlamı yok.

Türkiye doğru yoldadır, doğru olanı yapıyor. Bunları keşke daha evvel yapabilseydik, çok çeşitli sebeplerden dolayı bunlar yapılamadı. Bugün geldiğimiz noktada biz bunları yapabildik, daha da yapacaklarımız var. Ancak bunların hepsinin de bir toplumsal talep haline gelmesi lazım. Uygun ortamlarda, yasalara, anayasaya, mevcut anayasaya da uygun olarak bu taleplerin dile getirilip, ama beğenmediğimiz hususlarını da yine bu yöntemlerle değiştirilmesi noktasında bir toplumsal talebin ortaya çıkması lazım.

Bakın, samimi olarak söylüyorum; ben siyasetçiyim, ben bu lafları söylüyorsam, sizden aldığım yetkiyle, sizden aldığım oyla söylüyorum. Ama şunu da kabul edelim: Bu toplumda bir adalet talebi yok; genelde var, özeline gelince herkes kendi işine bakıyor. Kendi işi düştüğü zaman ne yasa tanıyor, ne anayasa tanıyor, "sen benim işimi çöz de nasıl çözersen çöz" diyor. En başından imtihan kazandırma torpiliyle başlıyor. "Haksızlık" diyoruz, "yolsuzluk" diyoruz, yolsuzluğu sadece banka soyuma olarak alıyoruz ya da bankanın içini boşaltma. Hakkın olmayan

ÇEMİL ÇİÇEK bir şeyi hakkın olmayan bir şekilde, yasaların öngörmediği şekilde birinden talep ediyor ve bunu elde edebilmek için oyunu dahi baskı olarak kullanıyorsan, o senin geneliyle ilgili hak hukuk talebin, adalet talebinin hiçbir anlamı yoktur. Onun için yazmak kolay, söylemek kolay, ama esas mesele, kendi hayatımızda da bunu uygulayabilmektedir. O noktada epey gerilerde olduğumuzu da kabul etmiş olmamız lazım gelir.

En iyi siyasetçi hangisi? Bireysel anlamda baktığımızda, bizim en çok işimizi yapan, doğru-yanlış, iyi-kötü her işimize koşturan siyasetçidir. Hele bir yapmayıversin, "*vardık, yüzümüze bakmadı*". Nedir o "*vardık, yüzünüze bakmadı*" dediğiniz şey; genelde özel taleplerdir, yasalara uymayan taleplerdir. Onun için tabiatıyla bunları da tartışa tartışa; hiç alınganlık yok, siz beni istediğiniz gibi eleştirebilirsiniz, ben sizi eleştireceğim, demin onun için söyledim. Ama bu toplum iyi bir yoldadır, bu tartışmaları yapabiliyor, böyle bir olgunluk içerisinde bu müzakereleri sürdürebiliyorsa, siyasetçiler olarak bize düşen, toplumun bu heyecanını, bu beklentisini olabildiğince evvela yasalara yansıtmak, sonra ona uygun olarak da toplumsal eğitimi ve bunları uygulayacak olanların eğitimini gerçekleştirmektir.

Biz, kendi Bakanlığımız olarak yedi sekiz toplantı yaptık; yapmaya da devam ediyoruz. Sayın Hocam sağ olsun, her defasında bu toplantılarımıza katılıyor, Avrupa Birliği'nden katılanlar var. Bu seminerleri sürdürmek suretiyle evvela karşılıklı bilgi eksikliğimizi gidermeye gayret ediyoruz. Keşke bugün burada yerel televizyonumuzun gösterdiği, çabayı, gayreti bütün medya gösterirse, bunları bir program seti halinde herkes, her hafta hiç olmazsa, iki saat, üç saat, beş saat insan hakları saati ayırsa, gazetelerimizde buna benzer bir kısım köşeler olsa, belki bugün şikâyet ettiklerimizin bir kısmını daha fazla gündeme getirme imkânımız olur.

Hükümet olarak yasaları çıkardık, bunları izlemek için de bir kurul oluşturmaya çalıştık. Hocam da bizden izliyor zaten, onların kurulları da bizden izliyor ve biz bunlardan memnun oluyoruz.

Dediğim gibi, bazı sorunlar dün çözülemedi, ama bugün çözüldü, bugün çözilemeyenler de yarın çözülecektir. Yeter ki toplumun bu şuuru, bu idraki, bu heyecanı bu neviden yasaların ve düzenlemelerin arkasında olsun. Bunun birinci ayağı da -yine hep beraber söylüyoruz- bir toplumsal uzlaşma içerisinde bir anayasa değişikliğini gerçekleştirmektir. Bu noktada tabiatıyla iktidar partisi olmamız hasebiyle bize öncelikli bir sorumluluk düşüyor. Ancak bizim kadar herkese de bu sorumluluğun düştüğünü bu vesileyle burada ifade etmeye çalışıyorum. Bunun gereği olarak da Adıyaman Barosu'na, gecenin bu saatine kadar sizleri meşgul ederek böyle bir toplantıyı düzenlemek suretiyle gösterdiği çabadan, gayretten ve katkıdan dolayı da müsaade ederseniz sizler adına da, kendi adıma teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz.

Panelimizin konuşma bölümü sona ermiştir. Bu panelimizin, çağdaş sivil bir anayasanın bir an önce yapılmasına vesile olmasını, yapılan anayasanın da insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı, demokratik bir düzeni oluşturmasını, ülkemize huzur ve barış getirmesini dileriz.

Gerçekten her üç konuşmacının da fikirlerinden çok istifade ettik, kendilerine ne kadar teşekkür etsek azdır. Gerçekten çok yoğun işleri var, kilometrelerce yol kat ederek buralara geldiler; sağ olsunlar, var olsunlar, Allah eksikliklerini vermesin, yolları açık olsun.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ DERGİSİ

- Hakemli Makaleler
  - Söyleşiler
  - Kararlar
  - İnsan Hakları
- Disiplin Kurulu Kararları
- Yasalar, Tüzükler, Yönetmelikler
- Kitaplar, Dergiler
  - Adli Tıp
  - Çevre

DOSYA

ADLİ TIP

Görüşler - Değerlendirmeler

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

75. YAŞ GÜNÜ İÇİN
PROF. DR. BAKİ KURU
ARMAĐANI

ANKARA 2004

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

İSTİNAF MAHKEMELERİ

**ULUSLARARASI TOPLANTI
7-8 MART 2003**

**TBMM Genel Kurulu'nda
yürütme ve yürürlük maddeleri dışında
kabul edilmiş yasa tasarıları**

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

CEZA AVUKATININ EL KİTABI

Prof. Dr. Erdener YURTCAN

**Uyum Yasalarına Göre
Güncelleştirilmiş
4. Bası**

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

KAMU YÖNETİMİ

PANEL

**12 ARALIK 2003
ANKARA
DANIŞTAY GENEL KURUL
TOPLANTI SALONU**

EKLER

- ★ Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı
- ★ Görüşler
- ★ Değerlendirmeler

Karanfil Sokak No: 5/62 06650 Kızılay-ANKARA
Tel: (+90.312) 425 30 11 - 425 36 19 - 418 13 46 Faks: (+90.312) 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-mail: admin@barobirlik.org.tr • yayin@barobirlik.org.tr